

Biró A. Zoltán

HELYZETKÉP 2020 – A SZÉKELYFÖLDI ERDŐGAZDASÁG SZEREPLŐI ÉS MŰKÖDÉSI MODELLJEI

1. Bevezetés

Intézetünk keretében 2018-ban a Nagyküküllő Közbirtokossági Szövetség felkérésére készítettük az első olyan szakmai elemzést, amely a székelyföldi erdőgazdaság kérdéskörével foglalkozott¹. Ebben a tanulmányban vázoltuk fel azokat a megközelítési szempontokat és módszereket, amelyek figyelembevételét – a térségi lokális és regionális társadalmi szerkezeteinek működésével kapcsolatos kutatásaink tapasztalatai alapján – az erdőgazdaság témakörben javasoljuk. Jelen tanulmány részben e tanulmány következtetései, részben az újabb szakmai megbízás nyomán végzett kutatásaink (terepmunka, interjúsorozat, dokumentumelemzések, médiaanyagok elemzése, kapcsolódó térségi elemzések feldolgozása) alapján egy átfogó helyzetkép felvázolására törekszünk. Célunk az, hogy egy értelmezési keretbe foglaljuk össze az erdőgazdaság két alapvető összetevőjét (a térségi **erdővagyon** jellegével, helyzetével kapcsolatos szempontokat, illetve a térségi **erdőgazdálkodási gyakorlat** jellemzőit). Ehhez kapcsolódnak harmadik meghatározó komponensként az olyan **társadalmi összetevők**, mint a tudásformák, az érték- és normarendszerek, a kulturális pattern-ek, a narratívák, amelyek az erdőgazdasággal kapcsolatos megközelítésben rendszerint kisebb figyelmet kapnak, holott a tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a társadalmi összetevők az erdővagyonnal kapcsolatos térségi értelmezéseket és magát az erdőgazdálkodási gyakorlatot is jelentős mértékben befolyásolják.

A térségi erdővagyon társadalomtörténetével, aktuális helyzetével, működtetésével és fejlesztési lehetőségeivel foglalkozó korábbi szakmai munkák (ilyen jellegű, erre a térségre vonatkozó szakmai anyagok a XIX.század végétől napjainkig nagyszámban készültek, köztük teljes áttekintésre törekvők is. Ezen a téren külön célszerű kiemelni Oroszi Sándornak az erdélyi, székelyföldi erdőgazdálkodáshoz kapcsolódó, történeti jellegű munkáit (Oroszi 1995, 2004, 2006), Kádár Zsombor

¹ KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja: Erdő a közösségért, közösség az erdőért. Erdővagyon a Székelyföldön: Helyzetelemzési anyag. Kézirat.

nagyon gazdag forrás- és dokumentum gyűjteményt tartalmazó tanulmányait (Kádár 1993, 1994, 1999), Kádár Zsombor és Pál Antal Sándor munkáját (Kádár, Pál Antal 2002), Garda Dezsőnek a székelyföldi közbirtokosságokkal kapcsolatos munkáit (B. Garda 2000, Garda 1998, 2002). Ezek a szakmai munkák az erdővagyonok statisztikai-gazdasági paramétereit mellett gyakran foglalkoznak a gazdálkodási gyakorlatok bemutatásával és elemzésével, illetve esetenként utalnak arra is, hogy a térségre jellemző társadalmi-kulturális összetevők (társadalmi szerveződési formák, érték és normarendszerek, magatartásformák, társadalmi tudás konstrukciók) is fontos szerepet játszanak az erdővagyonhoz való viszonyulásban, illetve a gazdálkodási gyakorlatok kialakulásában². Kutatási tapasztalataink szerint mindhárom előbb említett komponens (erdővagyon, gazdálkodási mód, társadalmi meghatározottság) fontos szerepet kapott a térségi közbirtokosságok és más közösségi erdő vagyonok rendszerváltás utáni visszaigénylésében és az erdőgazdálkodási gyakorlat újjászervezésében, illetve ennek a három komponensnek az egymást befolyásoló komplex viszonyrendszere mindmáig megmaradt.

A három tényező együttes bemutatása holisztikus megközelítést igényel³. A holisztikus helyzetkép fölvázolását több tényező is indokolja:

- Az erdővagyon összetételének jellege és az erdőgazdálkodás lokálisan és tájegységek szerint tapasztalható sokfélesége a lokális jellegű vagy eseti jellegű tematizációt hozza előtérbe, a térségi léptékű megközelítések száma kevés, és azok is rendszerint csak egy-egy részletkérdéssel foglalkoznak. Célszerűnek mutatkozik olyan holisztikus elemzés és értelmezés elindítása, amelynek nyomán a térségi erdőgazdasággal kapcsolatos tudásanyag folyamatosan gyarapítható.
- Az eddigi térségi megközelítések többsége egy-egy kiválasztott szakmai szempontra, aktuális problémára vagy tudományterületre összpontosít. Gyakrabban fordulnak elő történelmi, társadalomtörténeti elemzések és bemutatások (a Székelyföld vagy annak egy-egy kisebb tájegységével foglalkozó

² Az utóbbi 150 év leíró/elemző anyagainak feldolgozása és publikálása, illetve ezekből az anyagokból szövegtár készítése és térségi közreadása a következő időszak egyik fontos szakmai feladata lehet.

³ A holisztikus társadalomtörténeti megközelítésre az utóbbi időszakban két szakmai kísérlet is történt, mindkettő a Csíki Magánjavak társadalomtörténetének fölvázolásával foglalkozik. Kocsis Lajos könyve (2008) az 1969-1923 közti időszak történéseit dolgozza fel, a Biró Z. Zoltán által szerkesztett kötetben (2017) Biró Albin közöl szemlélete, adatgazdag anyagot a Csíki Magánjavak tulajdonának 1989 utáni visszaigénylési kísérletei kapcsán.

történészek közismert munkái legkevesebb egy részfejezet erejéig minden esetben foglalkoznak az erdővagyon és az erdőgazdálkodás kérdéskörével). A kisebbségpolitikai, érdekvédelmi megközelítések inkább a publicisztikai anyagokban, térségi közéleti szereplők által készített kiadványokban jelennek meg. A régiófejlesztés témakörét tárgyaló kiadványokban, a térségi fejlesztés kérdéskörét elemző konferenciák anyagaiban szintén kötelező jelleggel kapnak helyet az erdőgazdálkodással kapcsolatos szakmai anyagok. Fejlesztéspolitikai elemzések (erre szemléletes példa: Horváth 2003). Több példa van már olyan szakmai megközelítésre is, amelyek a tényfeltárás, adatközlés mellett az elemző-értelmező szempontokra is hangsúlyt helyeznek (Bors 2003, Bárh 2010) természetvédelmi megközelítések száma az utóbbi időszakban gyarapodóban van. A médiaanyagok inkább az egyes közbirtokosságok gazdálkodásának eredményeit mutatják be, rendszerint interjúk formájában, a médiában a térségi léptékű megközelítés ritka (pl. széldöntések nyomán kialakult helyzet bemutatása). Az erdészeti szakemberek munkájával kapcsolatos nyilvános tematizációk és szakmai anyagok száma kevés, ezek szűkebb körben ismert szakmai kiadványokban jelennek meg (jellegzetes példát jelentenek erre a térségi múzeumok kiadványsorozatai). Nincsen tudomásunk arról, hogy volna a térségben olyan kezdeményezés, amely a térségi erdővagyonnal kapcsolatos sokféle műfajú és sokféle tematikájú szakmai anyag összegyűjtésével, rendszerezésével, a szakmai-közéleti hasznosítás feladataival foglalkozna. A résztémákra és részterületre vonatkozó a anyagok értelemszerűen nem kínálnak, nem kínálhatnak rálátást a térségi erdőgazdaság egészére. A holisztikus megközelítés elősegítheti az egyes szakterületek és témák összekapcsolódását, illetve az erdőgazdaság térségi szereplői közti kommunikációt és együttműködést.

- A szakmai és közpolitikai tematizációkban, de az informális kommunikáció terében is gyakran merül fel a változás, a változtatás, az innováció, a modernizálás témaköre. Ezek a tematizációk a jelenlegi gazdálkodási gyakorlat hiányosságaira, a más országokban látott innovációkra, a természetvédelmi kihívásokra, a múltbéli sikeres gyakorlatokra hivatkoznak. Egyelőre nem áll rendelkezésre olyan térségi léptékben készített szakmai, szakpolitikai tudásanyag és értelmezés, amely felhasználható lenne a változtatási, az innovatív elgondolások és programok kivitelezési lehetőségeinek, hasznosságának mérlegeléséhez.

- A térségi erdőgazdaság jellegével és működésével kapcsolatos tematizáció ösztönözheti egy olyan képzési-innovációs bázis kialakítását, amely az erdőgazdaság és az innováció témakörével térségi léptékben foglalkozik.

Jelen tanulmány olyan kísérlet a holisztikus megközelítés megalapozására, amelyhez a továbbiak során ágazatközi szakmai eszmecsere, vitát és többféle társadalmi tematizációt is lehet kapcsolni. Azt is szeretnénk kiemelni, hogy az ebben az összefoglalásban tárgyalt témakörök mindegyike esetében szükség van további tényfeltáró munkára, szakmai elemzések készítésére.

A tanulmány három kérdéskört tárgyal részletesen, ehhez kapcsolódik egy rövidebb terjedelmű összegzés. Az első elemző részben (2. fejezet) a térségi erdőgazdaság három általános jellemzője kerül bemutatásra (az erdőgazdaság társadalmi beágyazottsága, az erdőgazdasággal kapcsolatos narratívák, a tulajdonértelmezés térségi modellje). A második elemző anyag (3. fejezet) az erdőgazdaság térségi szereplőit mutatja be. A 4. fejezet részletesen foglalkozik az erdőgazdaság térségi kulcs-szereplőjével, a közbirtokossággal. A lezáró és rövidebb terjedelmi ötödik rész az erdőgazdaság legfontosabb térségi szereplőcsoportja, a közbirtokosságok kapcsán a tartalmi-szerkezeti integráció feltételeivel és lehetőségeivel kapcsolatos szakmai konklúziókat mutatja be

2. A térségi erdőgazdaság fontosabb általános jellemzői

2.1. Az erdőgazdaság társadalmi beágyazottsága

A közbirtokosságoknak pontosan definiálható tulajdonosi szerkezetük, döntéshozó testületük, választott és jól meghatározott feladatkörökkel megbízott vezetőségük van, illetve saját vagy szerződéses viszonyban álló erdészeti szakembereik. Azonban feladataikat, tevékenységüket és értelmezési gyakorlatukat – közvetett módon – ennél jóval nagyobb társadalmi környezet határozza meg. A jogi-adminisztratív értelemben vett saját szereplők (tulajdonosok, vezetők, szakemberek) munkája számára – a tervezéstől a gyakorlaton át az értelmezésig – a jóval nagyobb társadalmi környezetnek a tudása, értékrendje, narratívája, elvárás rendszere képezi a referenciakeretet. Ennek a referenciakeretnek az egyik – közvetlenebb, erőteljesebb hatást kifejtő – megtestesítője a lokális társadalom, a másik – kevésbé megragadható és kevésbé hatásos – megtestesítője a térségi magyar közösség (még pontosabban az arról kialakult normatív kép). Mindkét referenciakeret kitermelésé-

ben és fenntartásában sok olyan szereplő vesz részt, aki nem tulajdonos, nincs vezetői vagy szakmai hatásköre. Egy adott helyi közbirtokosság saját szereplőcsoportja (tulajdonosok, vezetők, szakemberek) elvben megtehetné, hogy a közbirtokosság tulajdonának működtetését és értelmezését ettől a két referenciakerettől függetlenül alakítsa. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy változó mértékben ugyan, de ennek a két referenciakeretnek (a lokálisnak különösen!) meghatározó szerepe van abban, hogy a közbirtokosság saját szereplőcsoportja hogyan gondolja a saját erdővagyonát és arról, illetve a gazdálkodás mikéntjéről milyen értelmezést alakít ki. A közbirtokosság úgy működik, mintha lenne egy nagyobb tulajdonosa is mint a tényleges tulajdonosi réteg, és ennek a nagyobb tulajdonosnak az elvárásai nem közgyűlési szavazatok, utasítások, szakvélemények formájában jutnának el hozzá, hanem – nyíltan megfogalmazódó vagy latens módon ható – közösségi tudások, elvárások, értékek, normák, igények, narratív konstrukciók formájában behatárolják azt, hogy hogyan kell dönteni, mit és hogyan kell végezni, mit és hogyan kell értelmezni.

A fentebb bemutatott helyzet folyománya az, hogy a székelyföldi erdőgazdaság (erdővagyon és erdőgazdálkodási gyakorlat) több mint gazdasági értelemben vett vagyon tömeg, több mint gazdasági értelemben vett erdőgazdálkodási tevékenység, több mint közbirtokossági intézmények csoportja. Az erdőgazdaság fontos jellemzője az, hogy benne strukturálisan (több szinten és működés formájában) összekapcsolódik a közösségi háttérű (nagyreszt társadalomtörténeti meghatározottságú) társadalmi magatartások rendszere és a többféle értéket magába foglaló erdő vagyontömeg. A társadalmi és gazdasági tényezők strukturális összekapcsolódása (a szerkezet és a működés szintjén egyaránt) nem kerülhető meg akkor sem, ha elemző munkát végzünk, akkor sem ha fejlesztéspolitikai törekvések állnak a megközelítés mögött. Az elmúlt három évtizedben számtalan olyan megközelítéssel találkoztunk (vélemény, terv, innovációs szándék stb.) amelyek ezt az összekapcsolódást figyelmen kívül hagyva a „kell” szempontjából (instrumentális, technokrata feladatként, csupán gazdasági vagy közgazdasági problémaként) kezelték a térségi erdőgazdaságot. Az ilyen megközelítéseket vezetheti vagy ösztönözheti jó szándék, máshol látott sikeres modell, innovációs igyekezet, korszerűsítési törekvés vagy bármi egyéb, azonban az ilyen kezdeményezések és kísérletek rendszerint „lepattannak” a térségi erdőgazdálkodási gyakorlatról, nem tudnak lehetséges, kivitelezhető forgatókönyvekké válni. A sikertelen változtatási vagy innovációs ötletek/kezdeményezések nyomán sok esetben vádak fogalmazódnak meg a térségi erdő-

gazdaság szereplői irányába, nem ritkák az olyan jelzők sem, mint a „makacsság”, „önfejűség”, „tudatlanság”, „maradiság” és hasonlók. A kezdeményezők és kísérletezők nem látják, vagy nem akarják látni, hogy nem személyekkel, hanem működő társadalmi struktúrákkal állnak szemben. A társadalmi szerkezet és a gazdasági vagyon illetően összekapcsolódását természetesen lehet előnynek vagy hátránynak, térségi értéknek vagy fejlesztési korlátnak is nevezni, attól függően, hogy ki vagy milyen érdek, szempont áll a vélemény mögött. Ettől függetlenül azonban a tény tény marad: **a térségi erdőgazdaság működését, kisebb-nagyobb változtatási lehetőségeit a társadalmi és gazdasági/szervezeti struktúra összekapcsolódó rendszere határolja be.** Amikor a közbirtokosság vezetői egy innovatív elképzeléssel szemben azzal érvelnek, hogy a szóbanforgó ötlet jó lenne ugyan, de „nem lehet átvinni a közgyűlésen”, akkor ezzel tulajdonképpen arra utalnak, hogy megítélésük/megérzésük szerint a fölmerülő új ötlet és a helyi közösségnek az erdőgazdálkodással kapcsolatos általános beállítódása nem kompatibilis.

A fentiekben bemutatott szerkezet természetesen nem változatlan, és még kevésbé örökérvényű. De ahogyan nem érdemes a talaj ismerete nélkül építményt alapozni, úgyszintén nem érdemes olyan szervezési, fejlesztési programokat indítani, amelyek nem veszik figyelembe a térségi erdőgazdaság működésének ezt a fentiekben jelzett sajátos mivoltát.

2.2. Az erdőgazdasággal kapcsolatos térségi narratívák

A székelyföldi térségi erdővagyon egységes vagyonként nem létezik abban az értelemben, hogy nincsen térségi tulajdonos, és maga a vagyontömeg is csak megközelítő jelleggel definiálódik (a közbirtokosságok száma, az egyes közbirtokosságok erdővagyonának területi alapú becslőt összesítése, az évente kitermelt fa mennyiség becslése, a közbirtokosságokhoz kapcsoló magánerdészeti struktúra). A térségi vagyonnal történő gazdálkodás sem nevezhető térséginek (nincsen közös terv, közös célkitűzés, közös program, közös működtetési modell). Elemző-kutatómunka révén nyilván kimutathatók az egyes gazdálkodási gyakorlatok közös elemei, azonban ezek a megállapítások csak szakmai következtések, és nem tekinthetők a térségi szereplők által definiált és alkalmazott működési modellnek.

Az erdőgazdaság társadalmi meghatározottságnak, illetve strukturális társadalmi beágyazottságának szerepére utal az a tény, hogy a narratívák szintjén mind az erdővagyon, mind az erdőgazdálkodási gyakorlat térségi léptékűvé válik, ezek a narratívák térségi jelleget, funkciót, célt, feladatot, eredményeket, problémákat, múltat,

jövőképet tematizálnak. Narratívákat – kisebb-nagyobb sikerrel, eltérő kidolgozottsággal – a médiadiskurzus, a hétköznapi kommunikációs gyakorlat, a szakmai beszéd és politikai-hivatali diskurzus egyaránt termel. A médiaanyagok mellett az egyre gyarapodó egyeztetési-konzultációs fórumok sora, a térségi erdőgazdaság egészét „székelyföldiként” nevesítő hivatalos nyilatkozatok, a jogvédelmi és jogértvényesítési tematizációk, a térségi erdőgazdaság múltjával foglalkozó kiadványok játszanak egyre nagyobb szerepet a narratívák kialakításában és fenntartásában. Az alábbiakban röviden jelezzük a térségi erdőgazdaság témaköréhez kapcsolódó fontosabb narratívákat, illetve az egyes narratívák fontosabb tartalmi elemeit:

- Társadalomtörténeti narratíva: az erdőgazdálkodás múltbéli gyakorlatának és társadalmi szerepének felidézése, a múltbeli működési modellek és társadalmi szerepvállalások modellként való megjelenítése a mai szereplők számára, szakmai elemzések és dokumentum közlések a közbirtokosságok történetéből.
- Erdészettörténeti narratíva: a térségi erdészet történetét összefoglaló kiadvány, a témával kapcsolatos korábbi publikáció (kiadványok, folyóirat közlemények) közzététele vagy mai forgalmazása, a térségi erdészet egykori neves szakmai személyiségeinek portréi.
- Az erdőgazdálkodással kapcsolatos aktuális erdészeti szakmai tematizációk: térségi szakmai fórumok, találkozók és szakmai együttműködések magyarországi erdészeti intézményekkel.
- Az 1989 utáni közéleti-politikai diskurzus az erdővagyon visszaszerzéséről, a térségi erdővagyon fontosságáról, szerepéről, professzionális működtetésének igényéről.
- 1989 után kialakult fejlesztéspolitikai diskurzus: elképzelések és programtervek a térségi erdővagyon szerepéről, a közbirtokosságok helyi szerepvállalásai.
- Környezetvédelmi tematizációk
- Az erdővagyonnal, az erdőgazdálkodási gyakorlattal és az erdőgazdaság szereplőivel kapcsolatos alkalmi vagy hosszabb-rövidebb ideig standardizálódó hétköznapi narratívák.

A narratívák és narratíva kísérletek egy része nagy hangsúlyt helyez a térségi erdőgazdaság múltjának tematizációjára. Ez a tematizáció határozott, explicit és

célirányos. Elsősorban legitimációs célja van: a folytonosságra, a jogszerűsége, a társadalmi elkötelezettségre utal, nem utolsó sorban a közös erdővagyon tematizációja révén a térségi társadalom folytonosságára és egységére.

A jelen folyamataihoz vagy a jövőre vonatkozó elképzelésekhez kapcsolódó narratívák kevésbé határozottak, kevésbé konkrétak: elsősorban lehetőségeket, elvi elvárásokat, általános célokat, óhajokat, vágyakat tematizálnak, sok esetben csupán feltételes vagy óhajító módban. A narratívák tematikájának és megfogalmazási módjának sokfélesége mögött az áll, hogy a térségi erdőgazdaságnak sok önálló szereplője, a sok szereplőnek sokféle működési modellje és értelmezési/igazolási gyakorlata van. Ezek a narratívák tartalmi és formai elemeik révén beleilleszkednek abban a térségi léptékű általános identifikációs gyakorlatba, amely az utóbbi két évtized során erősödött fel és amely – a nemzetépítési paradigmák eszköztárának egyes elemeit használva – a székelőföldiség identitásszerkezetét igyekszik fölépíteni. Az erdőgazdaság térségi léptékű tematizációja egyelőre nem az erdővagyon és az erdőgazdálkodás tényleges elemkészletét (adottságok, szereplők, események) hasznosítja, hanem formálisabban beleilleszkedik a jóval általánosabb térségi (székelőföldi) tematizációs narratívába és gyakorlatba. Ennek a helyzetnek az eredménye az, hogy a térségi (regionális) tematizációnak egyelőre nem alakulhat ki olyan funkciója, hogy befolyásolja (ösztönözze, szabályozza, szervezze) a regionálisnál alacsonyabb szintek tényleges működését vagy értelmezési gyakorlatát. Az erdőgazdaság térségi léptékű tematizációja arra alkalmas, hogy nyelvi-szimbolikus burokként tételje, „megjelölje” a térségi erdőgazdaság létezését, „egységét”, igény esetén képviseleti szerepben tudjon fellépni/eljárni. A térségi léptékű narratívák, illetve az erdőgazdaság szereplőinek mindennapi cselekvése és értelmezési gyakorlata között nagy távolság van. Ez a helyzet arra enged következtetni, hogy a térségi erdőgazdaságot (az erdővagyon és a gazdálkodási gyakorlatot, illetve a kapcsolódó értelmezési praxist) a narratívák szintjén lehet ugyan „térségiként” megjelölni, de rövidtávon nincsen lehetőség arra, hogy akár az erdővagyon, akár a gazdálkodási gyakorlat funkcionálisan térségivé váljon.

Az erdőgazdaság egy-egy részletére, egy-egy szereplőjére vagy szereplőtípusára, eseményére irányuló hétköznapi narratívák az esetek többségében kritikus, bíráló vagy távolságtartó jellegűek.

Általában elmondható, hogy a narratívák tematizációja és az erdőgazdaság mindennapi működése között az átfedés csekély mértékű, a „beszéd” és a „cselekvés” két egymástól független síkon zajlik. Ez nem zárja ki azt, hogy a narratívák

ne működjenek „felettes” referenciakeretként. Olyan referenciakeretként, amelyhez az erdőgazdaság szereplőinek a tevékenységeik során általánosságban (célok, tervek, döntések) igazodniuk kell.

2.3. A tulajdonértelmezés térségi modellje

A térségi erdőgazdaságnak, ezen belül az erdővagyonnak olyan jogi értelemben vett szervezeti-adminisztratív kerete nincsen, amely a térségi erdővagyonot vagy erdőgazdálkodási gyakorlatot körülhatárolná, illetve amelynek formális vagy informális autoritása lenne a sajátjának tartott térségi intézmények és szereplők felett. Ennek ellenére nyelvi-szimbolikus síkon a térségi szereplők számára nagyon is egyértelmű, hogy mi tartozik és mi nem tartozik a térségi erdőgazdasághoz, mi az, ami „a miénk”, a „saját”, és mi az, ami külső, idegen, ami „nem mi” vagyunk. Még tovább menve, ebbe a tulajdonértelmezésbe még az is beletartozik, hogy ez a tulajdon „milyen módon, milyen mértékben a sajátunk”. Ha meg is kell engedni azt, hogy külső szereplő (szakember, média, ellenőrzést végző intézmény, adóhatóság, jogalkotó, környezetvédő, Natura 2000 szervezet) foglalkozzon ezzel a tulajdonnal, ez a foglalkozás a tulajdonos számára mindig „beavatkozásként” tételeződik, és nyíltan vagy burkoltan negatív megítélést termel. Ez a tulajdonérzékelés és tulajdonértelmezés (amely gazdasági és jogi kategóriákkal nem megragadható) az állami felügyeletet és szabályalkotási jogkört sem tolerálja, és számára a ma egyre szélesebb körben teret hódító „Az erdő mindenkié!” szlogen pedig nem is értelmezhető.

Ennek a tulajdon értelmezési gyakorlatnak sűrűn felbukkanó, sokféle formában jelentkező tartalmi eleme a MI (saját) – ŐK (nem mi, idegen, más) dichotómia. Ez az oppozíció előfordul a saját tulajdon (erdővagyon) helyzete/jellemzése, a gazdálkodási gyakorlat bemutatása kapcsán, de a célok, tennivalók, eredmények, értékelések bemutatásában is. A saját tulajdon, a saját cselekvés és a saját értelmezés oppozícióba való illesztése, ennek keretében pedig a külső, más, idegen ágens tételezése a térségi szereplőkkel készített interjúk mindegyikében gyakran előfordul, és szinte kivétel nélkül explicit, nyomatékosan hangsúlyozott formában.

A saját – idegen (MI – ŐK) dichotómiának több szintje van. Legerőteljesebb szintje a MI versus ÁLLAM oppozíció. A MI jelentheti szimbolikusan a térségben lévő összes magyar erdőtulajdonost, más esetekben egy lokális tulajdonos közösséget, ritkább esetben egyéni tulajdonost. Az állam ebben az esetben ellenség (ami-

kor konkrét helyzetről van szó, például „nem akarta visszaadni a mi jogos tulajdonunkat”, szabályokkal korlátozza a működésünket”, „nem engedi gyorsan kitermelni a széldöntést”, „megpróbálja visszaperelni a megszerzett jogos tulajdont”), illetve strukturális szinten permanens ellenfél („tartani kell tőle”, „nem ami pártunkon van”, „bármikor tehet rosszat”) Működik a MI-ŐK dichotómia a saját erdészet – állami erdészet vonatkozásban, a Natura 2000 intézményrendszerrel és képviselőikkel szemben, burkolt formában az erdész szakmával és az erdész szakma képviselőivel szemben, a zöld szervezetek által képviselt álláspontokkal és a zöld szervezetek képviselőivel szemben is. Megjelenik a magánerdészet – állami erdészet viszonyában, a térségi és lokális közéleti-politikai vezetőkkel szemben, az adminisztratív ügyvitel rendszerével szemben, a szélesebb értelemben vett közvéleménnyel szemben, és megjelenik az egymás közelében működő más közbirtokosságokhoz való viszonyban is.

A MI-ŐK típusú oppozíciók sokfélesége, gyakorisága, nyomatékos hangsúlyozása arra utal, hogy a térségi erdőgazdaságban a tulajdonértelmezésnek egy sajátos, a térségi társadalom működési modelljére alapozó formájával van dolgunk⁴. Szakmai kifejtése és értelmezése nem képezi jelen elemzésünk tárgyát, arra azonban célszerű felhívni a figyelmet, hogy ez a tulajdonérzékelés és értelmezés, általában a MI-Ők oppozícióra való ráhangoltság – legalább részben – magyarázatul szolgálhat olyan jelenségekre, mint:

- Az együttműködési nehézségek
- A változásokkal szembeni óvatosság, kivárás, a változásoktól való elzárkózás
- A gazdálkodási tevékenység szinten tartására irányuló igyekezet dominanciája
- A visszafogott tájékozási, kísérletezési, innovációs igény
- A védekezési, rejtőzési attitűdök nagy szerepe

⁴ Az egyéni és közösségi vagyonokhoz kapcsolódó tulajdonértelmezések „informális” mintázatainak nagyon jelentős térségi társadalomtörténeti előzményei vannak, ennek a témakörnek az elemzésére, az informalitáshoz kapcsolódó identitásképzési eljárások kutatására hasznos szemléleti és módszertani keretet kínálnak az utóbbi évtizedben előtérbe került elemzések (Ledeneva 2018).

3. Az erdőgazdaság szereplői

A székelyföldi erdőgazdaság szerkezetét és működését tekintve sokszereplős, összetett struktúra. Működésében többféle intézménytípus, többféle szereplő kapcsolódik össze, ezek egy része a térségi erdőgazdaság belső (saját) szereplője, más része külső intézmény és szereplő. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy az erdőgazdaság szereplőinek státusa, tevékenysége, cél- és értékrendszere többféle. Ha külön-külön megvizsgáljuk az egyes szereplőket, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy az elvben azonos típusba sorolható szereplők (például a helyi közbirtokosságok, az egyéni erdőtulajdonosok, a magánerdészetek stb.) státusza, tevékenysége, cél- és értékrendszere is nagymértékben eltérhet egymástól. Ez azt jelenti, hogy nem csupán a szereplők nagy száma és sokfélesége termeli a térségi erdőgazdaság szerkezetének komplexitását, hanem az egyes szereplők egyedisége is. A típusbeli és működésbeli sokféleség megítélésünk szerint összefüggésbe hozható azzal, hogy a lokális társadalmi szerkezet sok összetevője beépül az erdőgazdaságba (lásd az erdőgazdaság társadalmi beágyazottságával kapcsolatos előbbi ismertetést). A sokféleség több szempontból előnyt is jelenthet, így például erősítheti az adott erdőgazdasági szereplő identitását, társadalmi támogatottságát. Ugyanakkor ez a sokféleség és egyediség akadályt jelenthet akkor, ha szakmai vagy közéleti vezetők/szervezők projektszerű gazdaságpolitikai vagy fejlesztéspolitikai paradigmába szeretnék bevonni a térségi erdőgazdaság szereplőit. De a tapasztalat azt mutatja, hogy jelentkezhetnek ezek az akadályok kisebb léptékű és egyszerűbb tervek, feladatok megoldása esetén, például ilyen lehet az erdőgazdaság egyes szereplői közti kapcsolatok kialakítása és működtetése, az együttműködési formák kialakítására irányuló kezdeményezések, a közös programok szervezése és gyakorlati menedzselése. A szereplők különböző típusai közti kapcsolatok és együttműködések még nehezebben alakíthatók ki. Jellemző példa erre, ahogyan a korábbi időszakokban kialakult közbirtokossági működtetési modell (működtetési rutin vagy az ahhoz kapcsolódó tudás) korlátozza az innovatív fejlesztési kezdeményezéseket, a tulajdonértelmezés ideologikus tartalmi korlátozzák a környezetvédelem szereplőivel való együttműködést, az állami szereplők adminisztratív eljárásai a tulajdonosok oldalán egyértelmű fenyegetésként tematizálódnak.

Mіндеzt azért érdemes hangsúlyozni, mert a térségi diskurzus (közbeszédben, média tematizációkban, szakmai és közéleti megnyilvánulásokban egyaránt) az erdőgazdaság szereplői közti kapcsolatokban és együttműködésekben mutatkozó korlá-

tokat és eredménytelen kísérleteket a legtöbb esetben a szereplők képzetlenségére, makacsságára és hasonlókra vezeti vissza. Természetesen nem zárható ki, hogy előfordulnak ilyen helyzetek, érdemes azonban számolni azzal, hogy az erdőgazdaság szereplői közti kapcsolódások és együttműködések korlátai alapvetően strukturális jellegűek, az erdőgazdaság szereplőinek működésébe vannak belekódolva, a mindenkori vezetők csupán megjelenítik, képviselik a saját struktúra jellemzőit. A térségi erdőgazdaság szereplőinek fontosabb típusairól eddig nem készültek olyan elemzések/leírások, amelyek bemutatják az egyes típusok szerkezetét és működési modelljeit, és nem készültek az egyes szereplők egyediségét elemző anyagok sem. Az alábbi rövid ismertetőben jelzésszerűen soroljuk fel a térségi erdőgazdaság fontosabb szereplőit, megjelölve olyan jellemzőket, amelyek körvonalazzák az adott szereplőtípus státusát, tevékenységét, cél-és értékrendszerét. Ezzel a tipológia kísérlettel az a célunk, hogy vázlatos képet nyújtsunk a térségi szereplők rendszeréről, és ösztönözzük az olyan további elemzések készítését, amelyek egy-egy típus részletes bemutatására, vagy esettanulmányok révén egy-egy szereplő egyediségének vizsgálatára irányulnak. A térségi erdőgazdaságban valamilyen módon, valamilyen mértékig érintett szereplők sora, működésük módja szemléletesen igazolja azt az egyre népszerűbbé váló szlogent, miszerint „az erdő mindenkié”. A felsorolás nem sorrend:

- a tulajdonosok
- a magánerdészetek
- erdőtémával kapcsolatban álló, egyéni szakmai alapon foglalkozó szakemberek
- ellenőrzési rendszerek, hivatalok
- természet- és környezetvédelmi témákkal foglalkozó civil szervezetek
- közéleti, politikai szereplők
- térségi szervezeti keretek (közbirtokosságok, uniók, a Székelyföldi Erdőtulajdonosok és Erdőgazdálkodók Szövetsége)
- faipari vállalkozások és gazdasági klaszterek
- támogatási programok
- magyarországi szakmai intézmények és szakemberek
- térségi és lokális közvélemény
- egyetemi képzés
- média és médiatematizáció

- Natura 2000 gondnokságok
- vadásztársaságok
- az erdei gyümölcsök értékesítésével foglalkozó vállalkozások
- a térségi turisztikai szereplők egy része
- a községi jogköröket gyakorló önkormányzatok
- térségi vagy kistérségi fejlesztéspolitikával foglalkozó szakemberek

A bemutatás során az egyes térségi szereplőknek csak azon jellemzőivel foglalkozunk, amelyek a térségi erdőgazdasághoz kapcsolhatók. A témánk szempontjából legfontosabb szereplőtípussal, a **közbirtokosságokkal** a következő fejezetben külön és nagyobb terjedelemben foglalkozunk.

3.1. Tulajdonosok

A tulajdonosok többfélék lehetnek, leggyakoribb erdőtulajdonos a lokális közösség (helyi közbirtokosságok tulajdonosi csoportja), ezekből egyes településeken több is van, a székelyföldi térségben a közbirtokosságok száma meghaladja a 250-et. Szerepelhet még erdőtulajdonosként az egyház, a helyi önkormányzat, valamint magánszemélyek. (Tulajdonosi szerepben jeleníti meg magát a Csíki Magánjavak is, ez azonban csak potenciális szerep, a Csíki Magánjavak korábbi erdővagyonát az állam tulajdonát képezi.)

A közbirtokosság, mint tulajdonos olyan személyek csoportja, akik az adott településen személyenként (családonként) eltérő mennyiségű tulajdonosi joghánnyal rendelkeznek, és a saját joghánnyad mértéke függvényében a közbirtokosság közgyűlésében szavazati joggal bírnak. A közös tulajdonnak ez a formája olyan intézményi keretben jelenik meg, amelyet részben a romániai egyesületi jogszabályi keret, részben pedig a gazdasági vállalkozásokra vonatkozó jogszabályi keret határoz meg. Ez a kevert jogi háttér (egyesület és/vagy gazdasági vállalkozás) a vezetők számára több esetben ügyviteli gondot okoz, azonban a közbirtokosság helyi társadalmi értelmezésében ez az ambivalencia nem jelenik meg, nem kap szerepet. A lokális közösség tulajdonértelmezése (beleértve nem csupán a joghánnyal rendelkezőket, hanem a lokális közösség minden tagját) a vagyonelemet (erdőbirtok), a vele való foglalkozást (erdőgazdálkodás) valamint a vagyonelemnek tulajdonított társadalmi célt és értéket a maga egészében kizárólagos jelleggel sajátként, lokális léptékű mitulajdonként kezeli. Ez a tulajdonértelmezés nem tud mit kezdeni „az erdő minden-

kié” szlogenrel, az erre a szlogentre alapozó kezdeményezésekkel vagy programokkal. Minden olyan megközelítést fenntartásokkal vagy ellenségesen kezel – legyen az szakmai tevékenység, erdőgazdálkodási szabályozás, környezetvédelmi kezdeményezés –, amely a mi-tulajdonból nem vezethető le, nem azt legitimálja vagy erősíti. Attól függően, hogy az adott közbirtokosság az újrualakulás óta hogy milyen szervezetfejlesztési utat járt be, milyen jellegű és milyen mértékű tulajdonkoncentráció zajlott az adott közbirtokosságokon belül, milyen kompetencia felhalmozás és innovációs gyakorlat történt, a fentiekben jelzett tulajdonértelmezés szabályozó ereje kisebb vagy nagyobb lehet. A tapasztalat azt mutatja, hogy a tulajdonértelmezések sokfélesége egy tulajdonostípushoz (jelen esetben a közbirtokosságok) tartozó tulajdonosok körében is egymástól nagyon eltérő erdőgazdálkodást eredményez.

3.2. Magánerdészetek

A magánerdészetek ambivalens helyzetben lévő szakmai struktúrák. A közbirtokosságok vagy azok területi társulásai (uniók) hozták létre abból a célból, hogy az állami erdészet szakmai szolgáltatásait kiváltsák a „sajátuk” érzett/tudott szakmai intézmények szolgáltatásaival. A magánerdészetek működését, fenntartásuk módszertanát országos rendelkezések határozzák meg, azonban strukturálisan alárendelt pozícióban vannak abban az értelemben, hogy létezésük a tulajdonosoktól függ. Másfelől viszont tudásuk és tevékenységük révén szakmai-szakértői autoritást képviselnek és gyakorolnak a tulajdonosok felett. Ez a strukturális jellegű ambivalencia nem okoz gondot mindaddig, amíg az adott magánerdészet az adott közbirtokosság vagy unió számára az erdőgazdálkodásra vonatkozó előírások szerint a szakmai szolgáltatásokat végzi. A terepmunka tapasztalatai is azt jelzik, hogy az együttműködéssel nagyvonalakban mindkét fél elégedett. Ha azonban – akár távlatilag is – térségi léptékű erdővagyonról és erdőgazdálkodásról szeretnénk beszélni, akkor fölmerül az a kérdés, hogy a jelenleg végzett szakmai szolgáltatások körén túl milyen egyéb erdészeti jellegű tudományos, technológiai, szervezési, innovációs tudásra és kompetenciákra lenne szükség? Az országos erdészeti intézmények (kutatóhelyek, szakpolitikai tervezési helyek, oktatóhelyek, nagyléptékű innovációs projektek, szakmai fórumok és publikációk) a maguk során termelik (vagy átveszik és terjesztik) az erdőgazdasággal kapcsolatos szakmai tudást, az innovációt. Kérdés, hogy mindez eljut-e a székelyföldi térségbe? Szükség van-e/lesz-e térségi szakmai tudástermelésre vagy szervezett tudástranszferre? Milyen mértékben felelhet meg ennek a kihívásnak az a térségi erdészeti szakmai poten-

ciál, amelynek ma a térségek szerint tagolódó magánerdészetek adnak szervezeti keretet. Az nyilvánvaló, hogy ilyen jellegű megbízásokat ma a tulajdonosi csoport a magánerdészeteknek nem ad, illetve ha adna, akkor ehhez a jelenleginél nagyobb anyagi támogatásra lenne szükség.

3.3. Erdőtémával kapcsolatban álló, egyéni szakmai alapon foglalkozó szakemberek

Térségi léptékben jelentős – néhány százra tehető – azoknak a szakembereknek a száma, akik különböző szakterületeken dolgoznak, de munkahelyi kötelezettségeik mellett – nagyon ritka esetben munkahelyi feladatként – alkalmi jelleggel vagy kisebb-nagyobb rendszerességgel valamilyen erdő témával, illetve az erdőhöz, mint komplex élőhelyhez kapcsolható témával foglalkoznak. Szakmai képzettségét, alapfoglalkozását tekintve történész, jogász, biológus, közgazdász, erdészeti szakember, társadalomkutató, pedagógus, geológus, turisztikai szakember, környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetek vezetője/munkatársa sorolható ebbe a körbe. Egyéni szakmai ambíciók alapján, ritkább esetben alkalmi megbízások vagy pályázati támogatások révén végeznek szakmai munkát. Ez lehet kutatás, tanulmány és kiadványkészítés, médiatematizáció, nyilvános előadás, programok és események szervezése.

Ez a szakmai tevékenység alkalmi jellegű, nem intézményesített, a munkavégzés eredményei sokfélék (kutatási beszámolók, szakmai publikációk, interjúk, publicisztikai írások, nyilvános előadások, oktatói munka), a munkavégzés, illetve a szakemberek kompetenciáinak társadalmi megjelenítése is alkalomszerű és formai szempontból sokféle.

3.4. Ellenőrzési rendszerek, hivatalok

Az érvényben lévő jogszabályok betartásának ellenőrzésével foglalkozó hivatalok/szervezetek (ezek lehetnek megyei szervezetek vagy országos hivatalok, ide sorolható többek között szerepe az erdőőrség, a környezetvédelem, az erdészeti szakmai tevékenység szabályozási kerete, az adóhatóság, a rendőrség, a megyei prefektúra intézménye, az országos törvényhozás) az erdőgazdálkodással foglalkozó térségi szereplők körében ambivalens. A hivatalok/szervezetek szerepe többféle, ide sorolható a jogalkotás, a felügyelet, az engedélyeztetés és az ellenőrzés. A térségi erdőgazdálkodás szereplői ezekből a funkciókból kettőt emelnek

ki, a jogalkotási és az ellenőrzési funkciót. Mindkettőt „ellenséges”, külső/felső hatalmi funkcióként értelmezik. A viszonyulás ambivalens jellege abban mutatkozik meg, hogy a nyilvánosnak tartott diskurzusban (sajtónyilatkozat, kutatónak adott interjú, szakmai fórumok stb.) elismerik a hivatalok/szervezetek szerepének szükségességét, hangoztatják azt, hogy mindenben igyekeznek megfelelni az előírásoknak, és azt is, hogy „nincs alapvető probléma, végzik a munkájukat...” A mindennapi belső kommunikáció és a hétköznapi magatartások szintjén azonban a hivatalok/szervezetek szerepének és működésének megítélése negatív. Ez megnyilvánulhat abban, hogy a tevékenységüket feleslegesnek vagy támadó jellegűnek tartják, amit tudomásul kell venni, együtt kell élni vele, alkalmazkodni kell hozzá.

A formális elfogadás – informális elutasítás kettőségeinek elemzése külön szakmai feladat lehet, ezzel kapcsolatban csak két tényezőt jelzünk utalásszerűen. Az egyik azzal kapcsolatos, hogy a hivatalok/szervezetek felügyelő/ellenőrző munkájának stílusa és tartalma a romániai rendszerváltást követő három évtizedben csak lassan változott/változik. Ennek része az is, hogy a hivatalok/szervezetek munkájában – a gyakorlatban és a mentalitás síkján egyaránt – a megelőzés helyett a szankcionálásnak van nagyobb szerepe. A másik tényező azzal kapcsolatos, hogy a hivatalok/szervezetek munkájában, illetve a célcsoporthoz tartozókkal való kapcsolatokban a „személyességnek” még mindig legalább akkora a szerepe, mint az intézményes komponenseknek, és ennek eredményeként a hivatalok/szervezetek munkájára irányuló viszonyulást a hivatalos kapcsolatok személyes tartalma jobban befolyásolja, mint a formális keretek. Mindennek az eredménye az, hogy a két szereplőcsoport (hivatalos szervezetek és térségi erdőgazdálkodók) közti kapcsolat formálisan rendben van, de tartalmában nem együttműködő jellegű, sőt, strukturálisan ellenséges.

3.5. Természet- és környezetvédelmi témákkal foglalkozó civil szervezetek

A természet- és környezetvédelemmel foglalkozó térségi civil szerveződések esetében a szervezetek száma alapján nem lehetséges megállapításokat tenni arról, hogy ennek a szektornak milyen szerepe van a térségi erdőgazdálkodás alakulásában. Ennek nem csupán az az oka, hogy a szervezetek sokfélék, és döntő többségük erdőtémával csak kis részben foglalkozik. Fontosabb jellemző, hogy a társadalmi hatás tekintetében a szervezetek között rendkívül nagyok az eltérések. A természetvédelemmel foglalkozó szerveződések többsége közösségi események szervezése számára kínál jogi-adminisztratív keretet (jellegzetes példa a természet-

járás, alkalmi környezetvédelmi akciók szervezése, ismeretterjesztő programok és versenyek szervezése iskolások számára). Ezen a szinten az erdővel kapcsolatos ismeretek, értékek, célkitűzések megjelenítése alkalmi közösségi foglalkozások vagy ismeret terjesztés szintjén zajlik. Ettől teljesen eltér azoknak a szervezeteknek a működése, amelyek magas fokon intézményesültek (például szakmai feladatot vállalnak természetvédelmi területek gondozásában, erdei iskolák működéséhez programot szerveznek, vagy pályázatok kiírására és anyagi támogatására képesek). Ma már előfordulnak alkalmi együttműködések az ebbe a két csoportba sorolható civilszerveződések és erdőgazdálkodással foglalkozó szereplők között, de az ilyen jellegű együttműködések szórványosak, alkalmi jellegűek, nem formalizáltak. Többek között azért sem, mert a civil szerveződések számára az erdő témával való foglalkozás csak egy a számukra fontos témák között. Olyan átfogó jellegű térségi koncepcióról nincsen tudomásunk, amely ezeknek a szereplőknek a rendszeres együttműködését ösztönözné vagy támogatná.

Nem utolsó sorban vannak kis számban olyan civil szerveződések is, amelyek az erdőgazdálkodás gyakorlata felett társadalmi-közéleti ellenőrző szerepet igyekeznek kialakítani. Arra törekednek, hogy a fakitermelés és feldolgozás mértékét korlátozzák. Erre kétféle tevékenységi forma kínál lehetőséget. Az egyik az erdőgazdálkodásra vonatkozó jogszabályi keretek befolyásolása közéleti nyomásgyakorlás és döntéshozási lobbizás révén. A másik tevékenységi forma az erdőgazdálkodásra irányuló közvélekedés befolyásolására, megváltoztatása irányul, elsősorban annak révén, hogy ezek a szervezetek polemikus formában nyilvánosságra hozzák és negatívan minősítik a térségi erdőgazdálkodási gyakorlatból mindazt, amit szabálytalannak vagy a környezetvédelem szemléletével ellentétesnek minősítenek.

3.6. Közéleti, politikai szereplők

A térségi erdővagyon szerkezet visszaállítási folyamata a romániai magyar érdekvédelmi-politikai szervezet támogatásával történt, azonban az erdőgazdálkodási gyakorlat újjászerveződése nem a térségi közéleti-politikai szerkezet modellje és logikája szerint alakult. Ennek magyarázata az, hogy az erdőtulajdonok lokális léptékűek, a jogtulajdonosok száma nagy, és a lokális erdőgazdálkodási gyakorlat kialakulása, működése, felügyelete a közbirtokossággal kapcsolatos lokális közösségi tudás helyi jellemzői szerint történt és történik. „Azt kell tenni amit a közgyűlés dönt...” mondják szinte kivétel nélkül a közbirtokossági vezetők, és ennek a kijelentésnek az értelmezéséhez szükséges annak az ismerete is, hogy eb-

ben a térségben a „közgyűlés” megjelölés mögött milyen részvétel, érték- és normarendszer, magatartási és kommunikációs gyakorlat van. Ebben a működési modellben a térségi vagy a helyi közéleti-politikai szereplők mozgásteret minimális. A közbirtokosságok világát nem tudják politikai eszközökkel uralni vagy befolyásolni, kivéve olyan eseteket, amikor a közbirtokossági vezetés és a községi vezetés átfedi egymást. Lokális szinten kialakulhatnak kisebb-nagyobb együttműködési formák, például fontos helyi programhoz, beruházáshoz a közbirtokosság anyagi támogatást nyújt, arra is van példa, hogy személyi összefonódások alakulnak ki, de általában a helyi közéleti-politikai szerkezet és a közbirtokossági szerkezete két különböző pályán fut. Ennek fontos jele, hogy az önkormányzati helyi fejlesztési stratégiákban a közbirtokosság működése nem kap helyet, másfelől pedig a közbirtokosságok nem hasznosítják az önkormányzat hatalmi-kapcsolati potenciálját.

A közéleti-politikai szerkezet lokálisnál nagyobb szintjein (megyei tanács, regionális politikai testületek, térségi parlamenti képviselők) a térségi erdővagyon és erdőgazdálkodás helyzete kétféle módon tematizálódik. Egyfelől – szükség esetén – az érdekképviseleti funkció hangoztatása az országos hivatalok és a döntéshozás (parlament) irányába. Másfelől az erdőgazdálkodás közügyként, térségfejlesztési feladatként való hangoztatása. Ez az alkalmi diszkurzív kezelésmód (média nyilatkozatok, szakmai fórumok szervezése) a térségi közéleti-politikai tematizációs gyakorlat egyik nem gyakori és nem túlságosan hangsúlyos modulja. A térségi erdőgazdálkodási gyakorlatra gyakorolt hatása minimális azon egyszerű oknál fogva, hogy az erdőgazdálkodás szereplőinek halmaza székelyföldi vagy mikroregionális léptékben csak formálisan strukturált, és ennek gyakorlati jellegű érintkezési felülete a térségi közéleti-politikai szerkezettel nincsen. A közéleti-politikai szerkezet nem tudja uralni a térségi erdőgazdálkodási szegmenst, szervezettség híján az erdőgazdálkodók nem tudják hasznosítani a közéleti-politikai szerkezet hatalmi, szakpolitikai, kapcsolati potenciálját.

3.7. Térségi szervezeti keretek

A térségi erdővagyon tulajdonosainak három, formálisan egymásra épülő szervezeti szintje van. Ezeket maguk a tulajdonosok alakították ki és működtetik.

- Lokális léptékű vagy ennél is kisebb erdőtulajdonosi szervezetek: közbirtokosság, egyházi tulajdonos, önkormányzati tulajdonos, egyéni tulajdonos. Ezek közt a közbirtokosságok száma és szerepe a meghatározó.

- Az uniók egy-egy kisebb térség, földrajzi tájegység erdőgazdálkodási szereplői fogják egybe egyesületi és gazdasági szervezet (Zrt) formájában. Bottom-up típusú szerveződés, de fontos megjegyezni, hogy külső kényszer hatására jött létre. A magánerdészetek alakítása, illetve az erdők szakmai felügyeletét-gondozását végző erdészeti intézményekkel való együttműködés érdekében a sok kisebb területtel rendelkező helyi közbirtokosságoknak közös szervezeti formát kellett létrehozniuk ahhoz, hogy ílymódon kialakíthassák a szakmai megállapodáshoz szükséges, a törvényi szabályozás által előírt területnagyságot.
- A székelyföldi térség egészére kiterjedő szervezeti forma a **Székelyföldi Erdőtulajdonosok és Erdőgazdálkodók Szövetsége** (a térségi szakmai-közéleti diskurzusban többnyire a szervezet román nyelvű megnevezésének a rövidítése – APAPET – használatos. Ez a szerveződési forma is bottom-up fejlemény, de az uniókhoz hasonlóan szintén külső kényszer hatására jött létre. Újabb, az egész térséget átfogó szerveződés a minden közbirtokosságot összefogó gazdasági társulás (hivatalos bejegyzése jelen kötet összeállítása idején még folyamatban volt). Ez is bottom-up fejlemény, az utóbbi időszak rendkívüli térségi viharkárai nyomán kitermelhető nagy mennyiségű faanyag értékesítési feladatainak megoldása ösztönözte a szereplőket a szervezet létrehozására, természetesen távolabbi közös gazdálkodási célok érdekében.

A három szerveződési szint formálisan hierarchikus, azonban az egyes szintek között csak igen kevés esetben van rendszeres kapcsolat vagy együttműködés. A térségben egy példát ismerünk arra, ahol az unió és azt létrehozó tájegységi szereplők között az együttműködés, illetve a szerepmegosztás kialakult, illetve néhány további példát arra, hogy az unió a hozzá tartozó közbirtokosságok közti tapasztalatsere keretként működik. Jelen pillanatban az APAPET és a hierarchiában alatta lévő szervezeti formák között, illetve az uniók és a hozzájuk tartozó szereplők között az operatív kapcsolat hiányzik, vagy alkalmi jellegű.

A fenti leírás azonban csak formai jellegű, témánk szempontjából sokkal több információt hordoz az egyes szervezeti szintek működési modellje. A térségi erdőgazdaság mai működésének megértéséhez és fejlesztési lehetőségeinek mérlegeléséhez az intézményes szervezeti keretek mai formája és működési módja (a szervezeti szintek egymáshoz való viszonya, illetve egy szervezeti szinten belül a

szereplők egymáshoz való viszonya) kínálja a legfontosabb információkat. Gyakran találkozhatunk azzal, hogy a vidéki térségek szereplői kapcsán a külső szakmai elemzők és a fejlesztési szakemberek a térségi szereplők által létrehozott együttműködési kereteket tényleges együttműködési lehetőségként kezelik. A térségi erdőgazdaság szervezeti struktúrái (közbirtokosságok, uniók és APAPET, illetve a rövidesen bejegyzésre kerülő, részvénytársaság formájában működő gazdasági társulás) azonban nem működnek és nem működhetnek úgy, ahogyan a működést a külső elemzők, szakértők ezekhez a keretekhez értelemszerűen hozzárendelik. Az ok az egyes szervezeti formáknak a lokális vagy regionális társadalmi szerkezetbe való beágyazódásában keresendő. Az országos jogi rendszer a helyi erdőtulajdonosok csoportjához hivatalosan hozzárendeli a standard egyesületi/vállalkozási keretet, és ezt az erdőtulajdonosok csoportja formálisan el is fogadja. De ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy az adott közbirtokosság egyesületnek vagy vállalkozásnak tekintené magát, az egyesület vagy a vállalkozás széles körben ismert logikája, értelmezési kerete szerint működne. A kialakított szerkezet működési módja, működési logikája, társadalmi értelme a helyi társadalom tudásába, értékrendjébe, magatartási és értelmezési mintázataiba (kulturális pattern-jeibe) van lehorgonyozva, és a jogi-adminisztratív elvárásoknak való kényszerű megfelelésen túl az adott helyi közösségre jellemző kulturális pattern ad értelmezési keretet döntéseknek, magatartásoknak, értelmezéseknek egyaránt. Ez a modell kismértékben változik olyan településeken, ahol a helyi közösség értelmezési aktivitása csökken, illetve ahol a tagsághoz viszonyítva jelentős szakmai kompetencia többlettel rendelkező vezetőt (például: jogász, gazdasági szakember, fejlesztéspolitikai szakember) választanak.

3.8. Faipari vállalkozások és gazdasági klaszterek

A térségi erdőgazdasághoz kapcsolódó faipari vállalkozások (erdőkitermelők, fűrészüzemek, bútort és más faipari termékeket előállító vállalkozások) száma a térségben jelentős, ami egyben azt is jelenti, hogy sok kisméretű gazdasági kezdeményezésről van szó. Ezek nagy része a közbirtokossági vagyonok visszaállítása előtt jött létre. Néhány esetben a nagyobb erdővagyonnal rendelkező közbirtokosságok is létrehoztak kitermelő vállalkozást. Két klaszterszerveződés alakult egy-egy székelyföldi régióban annak érdekében, hogy ennek az ágazatnak a szereplőit összefogja részint az érdekképviselés, részint az együttműködés kialakítása érdekében. A kitermelői és feldolgozó ágazat elemzése túlmutat jelen tanulmány témakörén és külön gazdaságelemzési programot igényel. Témánk szempontjából az a

megfigyelés fontos, hogy mind az erdőtulajdonosi kör, mind a kitermelői és feldolgozói kör sok-sok kisebb, egyedi módon működő szereplőből áll, ezért a két tevékenységi terület közti kapcsolatot az olyan együttműködések dominálják, amelyekben a két tevékenységi terület egy-egy szereplője alakít ki egymással alkalmi vagy többé-kevésbé rendszeres kooperációs formát. A nagy osztrák fafeldolgozó vállalat (Schweighofer üzem) a kitermelt fa értékesítésének piaci szabályozásában játszott fontos szerepet, és térségi megjelenése kis részben, a kényszer hatása alatt átalakította a térségi szereplők közti együttműködési gyakorlatot, azonban a két tevékenységi terület közti kapcsolat strukturálisan nem módosult, rendszerszintű együttműködési keretek nem alakultak ki. A közbirtokosságok csoportja úgy tekint a kitermelői és feldolgozói körre, mint tőle független ágazatra, a fontos csak az, hogy legyen aki kitermeli a faanyagot és legyen aki felvásárolja/feldolgozza. A feldolgozói kör nyersanyagforrásként tekint a közbirtokosságokra, amelyekkel nem kell különösebben foglalkozni, mert fő céljuk amúgy is a faanyag értékesítése. A két tevékenységi kör egymás mellett, párhuzamosan működik, a közbirtokosságok csoportja nem törekszik arra, hogy tevékenységét a feldolgozásra is kiterjessze, a feldolgozók számára pedig nincsen esély, hogy nagyobb mennyiségben saját erdővagyonot szerezzenek. Mindkét oldal a rövid távú érdekekre alapoz, ezért a két tevékenységi terület összehangolásának igénye egyelőre nem merül fel. Új fejlemény lehet a közbirtokosságok részéről az értékesítést összehangoló saját gazdasági társaság megalakítása, és ennek sikeres működése esetén hosszabb távon nem zárható ki olyan további lépés, amely a saját, minden térségi közbirtokosság kitermelt faanyagát hasznosító feldolgozói bázis – a Schweighofer üzem térségi versenytársa – felépítésére irányul. Ez teljes mértékben átalakítaná a két tevékenységi terület jelenlegi szerkezetét és viszonyrendszerét.

3.9. Támogatási programok

A közbirtokosságok és uniók működésében a hagyományos gazdálkodási gyakorlaton túlmutató fejlesztéspolitikai munka (helyzetelemzés, programok tervezése, pályázatok, pályázati forrásokból szerzett fejlesztések lebonyolítása) csak néhány esetben van jelen. A fejlesztési elképzeléseket – amennyiben vannak ilyenek – elsősorban saját forrásokra alapozzák. Bár a külső források igénybevétele – elvben – lehetséges, gyakorlatilag csak az APIA területalapú támogatásainak igénybevétele (ez a közbirtokossági tulajdonban lévő legelőkre vehető igénybe) vált általános gyakorlattá, illetve a megyei önkormányzatok olyan kisléptékű támoga-

tásainak az igénybevétele, amelyek az erdőgazdálkodáshoz kapcsolható alternatív tevékenységformák kialakítására irányulnak (erdei gyümölcs feldolgozása, szövetkezeti formák kialakítása stb.) Az Európai Unió, illetve a romániai pályázati források gazdaságfejlesztési, környezetvédelmi, erdőgazdálkodási célú, nagyobb léptékű igénybevétele (tervezés, fejlesztési program kidolgozása, pályázat) csak ritka esetben tapasztalható. Az okok többfélék, egy-egy erdőtulajdonosi szervezet esetében halmozódnak is (Például: a hagyományos erdőgazdálkodási feladatok ellátása mellett a fejlesztés nem prioritás, a közbirtokosságok felemás jogi helyzete – egyesület versus vállalkozás – visszafogja a fejlesztéspolitikai ambíciókat, kevés az ezen a téren hasznosítható szakmai tudás, a térségi szereplők körében nem alakult ki a forrásbevonás és forráskezelés rendszeres szervezeti-adminisztratív kerete, az igénybe vehető források vagy a modellként kezelhető sikeres projektek nem ismeretek). Nem egy esetben azzal az értelmezéssel is találkozunk, hogy „a közbirtokoságnak van saját pénze, nem illik külső forrást igényelni...”

3.10. Magyarországi szakmai intézmények és szakemberek

A hivatalos és informális (személyi kapcsolatokon alapuló, alkalmi jellegű) szakmai irányultságú támogatás a székelyföldi térségben több területen is fontos szerepet kapott az elmúlt három évtized során (közélet-politika, oktatás, agrárium, tudományművelés és mások). Az ilyen támogatások többféle formát kaphatnak, jellegzetes példáit jelenti az intézményesített vagy alkalmi jellegű szakmai képzés magyarországi szakemberek bevonásával, a pályázati alapon történő támogatás, a kiadványok és szakmai információk eljuttatása révén zajló tudástranszfer, az intézményközi és személyközi kapcsolatok rendszeresített vagy alkalmi gyakorlata, a tematikus szakmai fórumok szervezése. Egyéb szakterületekhez viszonyítva az erdőgazdaság térségi és magyarországi szakmai szereplői közti kapcsolatok száma csekély, az ebbe a körbe sorolható tudástranszfer folyamatok (képzés, szakmai információk eljuttatása) alkalmi jellegűek, rendszerszintű kapcsolatnak (eltekintve a személyközi kapcsolatoktól) elsősorban az Országos Erdészeti Egyesület vezetőivel, szakembereivel szervezett találkozók/fórumok tekinthetők, illetve a gödöllői Szent István Egyetem Csíkszeredában 2016-ban indított Vadgazda mérnök MA képzési programja. A székelyföldi szereplők közül ezeken a találkozókön az erdőszeti szakemberek, valamint a térségi szerveződések vezetői vesznek részt.

Az okok között említhető a térségi erdőgazdaság szervezettségi, intézményesültségi szintjének alacsony volta, a magyarországi és romániai erdőgazdaság szer-

vezeti-adminisztratív kereteinek és gyakorlati feladatainak eltérő jellege, nem utolsó sorban pedig az a tény, hogy a térségi erdőgazdaság a térségi közéleti-politikai szerkezetbe sem integrálódott, ezért a térségi közéleti-politikai szerkezet nem ösztönzi, nem szervezi a térségbe irányuló erdőgazdasági tárgyú tudástranszfer.

Tekintettel arra, hogy az erdőgazdaság romániai országos rendszerébe való szakmai és információs jellegű integrálódás szintje is alacsony fokú, fölvethető az a kérdés, hogy az országos szervezeti-intézményi rendszerétől való önként vállalt vagy kényszerű távolságtartás (ami értelemszerűen a térségbe irányuló tudástranszfer intézményes formáinak hiányához vezet) közép- vagy hosszabb távon milyen hatással lehet a térségi erdőgazdálkodás szakmai és gazdasági versenyképességére? Az országos szervezeti-intézményi rendszerek a szakmai tudástermelés, a stratégiai tervezés, a műszaki-technológiai innováció, az európai léptékű kapcsolatmenedzsment, a nagyléptékű projektszervezés és forrásbevonás keretei, nem utolsó sorban az ágazathoz kapcsolható jövőképzés és döntéshozás résztvevői. Feltételezhető, hogy a térségben is létre fognak jönni a tudásmenedzsment, a műszaki-technológiai innováció, a szakmai kapcsolatmenedzsment, a térségi vagy mikroregionális stratégiai tervezés, a projekt készítés és forrásbevonás kisebb-nagyobb szakmai keretei (képzés, tervezés, kutatás, technológiai innovációs bázis, térségi léptékű információmenedzsment), azonban ezek – a térség méretéből és jellegéből adódóan – elsősorban a térségbe irányuló tudástranszfer fogadó felületei lehetnek, és kevésbé tudástermelők. Az országos szervezeti-intézményi szerkezetekbe való szakmai, szervezeti integrálódás igénye a térségben ma még nincsen jelen, a térségi szervezeti keretek (uniók, APAPET) vezetőire vár ezeknek a tennivalóknak a megtervezése és kidolgozása.

3.11. Térségi és lokális közvélemény

A közvélemény (hétköznapi beszédmódok, értékelések, magatartások) szintjén az erdővel való foglalkozás a térségben széleskörű és gyakorlatilag folyamatos. Van egy olyan szintje, amely térségi léptékben azonosnak mutatkozik, és emellett kimutatható a lokalitásokhoz kapcsolódó, egymástól eltérő közvélemény forma is.

Tapasztalataink alapján térségi léptékben a közvélekedés három fontosabb témát tart napirenden. Az első a székelyföldi erdővagyon fontosságával, értékével kapcsolatos és ez a közvélekedés egyértelműen pozitív. Utalásszerű, normatív, affirmatív kijelentések formájában van jelen, annyira magától értetődőnek mutatkozik, hogy nem igényel részletes kifejtést, igazolást. Másodikként a közbirtokos-

ságok, illetve általában a közösségi jellegű erdővagyonok múltbéli szerepét hangsúlyozó véleményeket lehet említeni, ezek tartalma is egyértelműen pozitív, ugyanakkor a jelenlegi, jövőbeli helyzetre vonatkoztatva elvárást is hordoz ez a vélekedés abban az értelemben, hogy az erdővagyonoknak továbbra is hasonló szerepe kell legyen. Ez a kétféle közvélekedés egyfajta társadalmi védőhálót, legitimációs keretet jelent az erdőgazdaság szereplői és tevékenységük számára. A térségi közvéleménynek van egy negatív tartalmú komponense is, amely szerint „az erdőt lopják”, és ebbe az utalásos megfogalmazásba beleértik azokat is, akiknek az erdővagyonhoz, az erdőgazdálkodáshoz valamilyen köze van. Mindhárom témakör narratív megjelenítése általános jellegű, sem a pozitív tartamú, sem pedig a negatív tartalmú narratívák nem gyakorolnak érdemleges hatást az erdőgazdaság szereplőire. Ez alól kivételt képez az erdészek csoportja, akik a „lopják az erdőt” típusú narratívát megalapozatlanak és sértőnek tartják.

Lényegesen más a tartalma és a szerepe a lokális léptékű közvélekedésnek. Lokális léptékben nagyon gyakran foglalkoznak a közbirtokosság működésével, az azt működtetők személyével, tevékenységével. Személyközi vagy kiscsoportos beszédhelyzetek adnak ehhez keretet, elsősorban férfiak körében. Azt lehet mondani, hogy lokális keretben mindent megbeszélnek és értelmeznek, ami a közbirtokossághoz kapcsolhatóan történik vagy történhet. Ebben a beszédgyakorlatban bőven előfordul nyelvi szimbolikus eltávolítás vagy lefokozás, feltétlen elfogadás, vagy semleges távolságtartás („csinálják, ahogy tudják...”).

A lokális narratívák elsődleges szerepe a közösség szempontjából fontos vezető személyek, illetve a közbirtokosság működéséhez kapcsolható események folyamatos megbeszélése, értelmezése. Ez az értelmezési gyakorlat a személyi vagy kiscsoportos identitásépítési folyamat része, a kijelentések és értelmezések sokkal inkább szólnak a beszélőknek a helyi társadalomban elfoglalt helyéről, mint arról a személyről, akiről beszélnek. Az ilyen helyzetben megfogalmazódó vélekedések azonban az esetek többségében belekerülnek a lokális közösségi tudásba, és az interjúk anyaga azt jelzi, hogy a közbirtokossági vezetők fontosnak tartják az ilyen vélekedéseket. Munkájukban, döntéseikben, programjaik kialakításában igyekeznek figyelembe venni azokat. Az esetek többségében a mindennapi közvéleményről szerzett információk nagyobb szerepet kapnak a közbirtokosság működésével kapcsolatos döntésekben, mint az évente egy alkalommal szervezett közgyűlés keretében elhangzott vélemények. A folyamatos társadalmi „irányításnak” ez a gyakorlata településenként nagyon különböző lehet.

3.12. Egyetemi képzés

A térségben dolgozó erdészeti szakemberek „hagyományos” felsőfokú képzési helye több évtizede a Brassói Transilvania Egyetem. Az 1989 rendszerváltást követően a szakemberek kis része magyarországi felsőoktatási intézményben szerzett szakmai képesítést alapképzés vagy szakmai továbbképzés formájában. Ezen a tudományterületen a PhD képzés nem nyert teret. A gödöllői Szent István Egyetem kihelyezett tagozat formájában, a csíkszeredai Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány bázisán kihelyezett képzés formájában mesteri fokozat szerzésére kínál lehetőséget Vadgazda mérnök szakon. Új fejlemény, hogy a Sapientia Erdélyi Tudományegyetem sepsiszentgyörgyi tagozatán erdőmérnök alapképzés indult. A felsőfokú képzések formái és intézményi keretei az elmúlt három évtized során térségi szempontból részben külső szereplők maradtak, részben szigetszerűen, a térségi társadalomtól függetlenül működtek. Ez a helyzet azt eredményezte, hogy a felsőfokú képzési helyek a tanulási lehetőség és a diplomaszerzés biztosításán túl nem vállaltak térségi szerepet (K+F tevékenység, műszaki-innovációs bázis, térségi oktatók képzése, szakmai ismeretterjesztés és mások), intézményként nem integrálódtak a térségi szakmai-intézményi közegbe.

3.13. Média és médiatematizáció

A térségi médiák az erdőgazdasághoz kapcsolható témakörökkel ritkán foglalkoznak. Alkalmanként terjedelmesebb, beszámoló jellegű interjúkat készítenek közbirtokossági vezetőkkel, rendszerint az éves tevékenységet mérlegelő közgyűlések időszakában. Egy-két esetben a nyomtatott sajtó kísérletet tett ilyen tárgyú interjúsorozat készítésére is, azzal a céllal, hogy minél több közbirtokosság tevékenységét bemutassák, azonban nem minden közbirtokossági vezető vállalkozik interjúra. Alkalmanként szó esik még erdő témákról viharkárok, helyi vitás esetek, a falopásokkal kapcsolatos rendőrségi hírek, a kevés számú szakmai rendezvény kapcsán. Kampányszerűen akkor foglalkoznak erdő témával, ha az erdőtulajdonosok és az állami intézmények között olyan vitás eset merül fel, amely a közbirtokosságok vagyont érinti, és amelynek kapcsán kisebbségpolitikai, jogvédelmi kontextusban lehet foglalkozni a témával. Általában az tapasztalható, hogy a térségi erdőgazdálkodás szereplői és a média közti kapcsolat távolságtartó. A közbirtokossági szereplők tartózkodnak a médiaszerepléstől, a média pedig nem keresi a témákat. Ha figyelembe vesszük a térségi erdővagyon nagyságát, környezeti funk-

cióját, gazdasági és társadalmi értékét, valamint azt, hogy az erdőgazdaság tulajdonosként, gazdálkodóként, helyi társadalmi szerepvállalás formájában közvetett vagy közvetlen formában gyakorlatilag a térségi lakosságot majdnem teljes egészében érinti, a médiatematizáció visszafogott jellege nem tűnik indokoltnak.

A térségi erdőgazdaság további szereplői még a Natura 2000 gondnokságok, a Vadásztársaságok, az erdei gyümölcsök értékesítésével foglalkozó vállalkozások, a térségi turisztikai szereplők egy része, a községi jogköröket gyakorló önkormányzatok, a térségi vagy kistérségi fejlesztéspolitikával foglalkozó szakemberek. Ezeknek a szereplőknek az erdőtulajdonosokkal való kapcsolatuk esetenként változó. Ahol a kapcsolat kötelezően formális (Natura 2000, Vadásztársaságok) ott a működés párhuzamos, egymást nem zavaró modelljeinek a kialakítására törekednek a felek, ahol pedig nincsen formalizált viszony, ott a kapcsolat minimalizálása a cél.

* * *

A teljeskörű helyzetképhez szükség lenne arra, hogy a térségi erdőgazdaság minden szereplőjéről részletes elemzések készüljenek. Figyelembe kellene venni azt is, hogy az egyes szereplők pozíciója, érdeke, magatartása változó lehet. Egyelőre azonban az erdőtulajdonosokra vonatkozó alapvető információkon kívül (megalakulás, erdőterület nagysága, éves üzleti forgalom, vezetők elérhetősége) kevés ismeret áll rendelkezésre, egyelőre nem készülnek esetelemzések, ágazati vizsgálatok sem. Az ebben a tanulmányban bemutatott ismeretek interjúorozatból, tereptapasztalatból, valamint korábbi szakmai programjaink tapasztalataiból származnak. Elsősorban arra lehetnek alkalmasak, hogy jelezzék az egyes szereplők fontosabb vonásait, és kiindulópontokat kínáljanak további részletes vizsgálatokhoz. Három fontos jellemző azonban már ennek az anyagnak az alapján is látszik:

- Az erdőgazdaság térségi szereplői szigetszerűen működnek. A szereplők között vannak pragmatikus együttműködések, de nem tapasztalható az egyes szereplők strukturális egymásrahangeltsége, stratégiai jellegű együttműködése.
- A gyakorlati jellegű, esetenként kényszerű együttműködések mögött a strukturális viszony rendszerint oppozíciós jellegű, vagy ellenséges.
- A szereplők által leginkább kedvelt működési modell a párhuzamosság (egymásra figyelve, egymás mellett, de nem együttműködve).

4. A térségi erdőgazdaság főszereplői: a közbirtokosságok

A térségi erdőgazdaság működésének alapja a közbirtokosságok csoportja, és ennek a vagyontömegnek a létezése, illetve szerveződési modellnek a mikéntje befolyásolja közvetlen vagy közvetett módon minden más, az erdőgazdasághoz kapcsolódó szereplő működését. Természetesen erdőgazdasági szereplők akkor is léteznének a térségben, ha nem került volna sor a közbirtokossági rendszer visszaállítására, azonban ennek a vagyonszerkezetnek a sokrétű és mély társadalmi beágyazottsága (társadalmi hagyományok és tudások, magatartási modellek, értékrendszer, ideológia, narratívák) az ehhez a vagyonszerkezethez kapcsolódó erdőgazdasági szereplők szerveződésére, működésére is hatással van. A következőkben arra teszünk kísérletet, hogy a közbirtokossági vezetőkkel készített interjúorozat, valamint térségi tereptapasztalatok alapján felvázoljuk ennek a társadalmi beágyazottságnak a fontosabb jellemzőit, és jelezzük azokat a fontosabb hatásokat, amelyek kisebb vagy nagyobb mértékben befolyásolják a többi szereplő működését. Az így nyert megállapítások szakmai támpontot kínálhatnak minden olyan elgondolás vagy kezdeményezés számára, amely a térségi erdőgazdaság fejlesztésére irányul.

4.1. A szigetszerű működés

Az első és legfontosabbnak mutakozó jellemvonás a közbirtokosságok (és általában a tulajdonosok) szigetszerű működése. Ez a „small scale” típusú térségi társadalmi szerkezetek 1989 utáni széleskörű rehabilitációs folyamatával van összefüggésben. Az 1962-ben zárult kollektivizálás előtti családi és lokális működési modellek visszaállítására irányuló törekvések alapvetően azoknak a társadalmi szerkezeti formákban a visszaállításában gondolkodtak, amelyek a saját erőforrásokra való alapozást, a saját szerkezet biztosítására (túlbiztosítására) és újratermelésére való irányultságot, nem utolsósorban az ebből fakadó egyediséget helyezték a középpontba. Ez a komplex rehabilitációs igény mozgatta ebben a térségben többek között a korábbi családi föltulajdon szerkezetek visszaállítását, az önálló családi gazdálkodásra irányuló törekvést, a lokális társadalmi szerveződések föllevenítését, a lokális identitást rehabilitáló kulturális-szimbolikus események szervezését, illetve magának a közbirtokossági formának a visszaállítását is, lehetőleg a két világháború közti időszakból ismert célkitűzések és szerveződési

formák alapján. A térségre általánosan jellemző komplex rehabilitációs törekvések minden településen a saját társadalomtörténeti tapasztalatokat, valamint a lokális adottságokat, nem utolsó sorban pedig a lokális identitást specifikáló összetevőket vették alapul. Jellemző példa a specifikációra a közbirtokosságok nevének a megválasztása is, amely az esetek többségében a lokalitás markáns és egyedi megjelenítésére irányul. A lokális tényezőkre való alapozás nem csupán formai tekintetben vezetett egyediséghez, hanem a szerveződés és működés módozatait illetően is. A lokális jellegű identitásburok megteremtése (ha nem tudatosan is) legalább olyan mértékben volt fontos az újrualapítás során, mint a gazdaságos működés. Nincsen két egyforma közbirtokosság, az egyediség minden formai, tartalmi komponensben tetten érhető. Fontos jellemző, hogy a térségi közpolitikai diskurzus is mindvégig támogatta és támogatja, értékeli és legitimálja a rehabilitációs folyamatnak ezt az egyediségre koncentrálnó modelljét.

A szigetszerű szerveződési folyamat és működési mód egyik fontos következménye az, hogy az erdőgazdaságban az innovációnak csekély mértékű a támogatottsága. Természetesen van példa támogató jellegű szervezeti keretek, programok tervezésére, elindítására is. De nem mondhatjuk azt, hogy gyakori vagy rendszeres lenne az innovációra irányuló tervezés, a térségi szereplők nem foglalkoznak azzal, hogy beruházzanak az innovációba. Az egyediség megjelenítése, erősítése ezzel szemben gyakran tapasztalható jelenség.

Fontosnak tartjuk jelezni azt, hogy a szigetszerűségben, illetve az ebből táplálkozó autonómia beállítódásban nem valamiféle függetlenség érzés a legfontosabb komponens, hanem az adottságokból összeálló **lokális egyediség**. Ennek a lokális egyediségnek sok eleme meggyőződésekre, helyi tudásokba, magatartásokba van feloldva, a külső szemlélő számára nem megfogható, nem értelmezhető. A szigetszerű szerveződésnek és működésnek ez a modellje behatárolhatja a közbirtokosságok közti együttműködést is, de ennél jóval nagyobb mértékben befolyásolja a külső kapcsolatokat (hivatalok, szakemberek, média, külső/felső kezdeményezések), nem utolsó sorban pedig gátjai lehetnek minden olyan innovációnak, amely a lokális szerkezet megváltoztatására irányul

A szigetszerű szerveződés és működés fontosabb jellemzői az alábbiakban foglalhatók össze:

- A saját (közösséginek) tudott/érzett érdekeknek van prioritása (csak azzal kell foglalkozni amit a saját érdek diktál, és úgy, ahogyan a saját érdek diktálja).

- Oppozíciós magatartás kialakítása/kialakulása minden olyan helyzetben és minden olyan szereplő irányába, amely a helyi közösség megítélése szerint nem a saját érdek szerint működik. Ennek nyomán termelődik a nyílt vagy latens oppozíciós magatartás az erdészettel, a médiával, a szakértői tudással, a kormánnyal, általában a változással szemben.
- Nem feltűnően, de működik az elzárkózási attitűd is. Jellegzetes példája, hogy a helyi szereplők nem szívesen nyilatkoznak a médiának, fenntartásaik vannak a külső szakmai ajánlatokkal szemben.
- Az erdővagyon lokális narratívájában a „közösségi tulajdon” megjelölés legitimációs eszközként működik. Ez azt jelenti, hogy a közösségi vagyonra való hivatkozás pro vagy kontra eszközként használható az állásfoglalások, döntések, tervek, programok, kapcsolatok, együttműködések kialakítása során.
- A „üzleti gondolkodás”, az úgynevezett market-komponens sok eleme hiányzik a közbirtokossági szemléletből és gyakorlatból. Az elmúlt 30 év egyetlen lényeges tartalmi változása: az erdő pénzszerző funkciójának a kibővítése: a fa mellett megjelentek egyéb értékesíthető komponensek (erdei gyümölcs, gomba, vadállomány). A lokális gazdálkodás azonban a pénzszerzési (értékesítési) törekvésen az esetek döntő százalékában nem lép túl, nem üzleti paradigma szerint működik. Az erdővagyonra nem olyan tőkeként tekintenek, amelyhez beruházást, növekedési tervet, költség-haszon számítást kell kapcsolni, hanem olyan természeti vagyonként amely magától gyarapodik (növekmény), és amelynek egy-egy részét időként jövedelemszerzés céljából el lehet adni.
- A tradicionális patternek fontos szerepet kapnak a mentalitásban, a gazdálkodási gyakorlatban egyaránt. E szemlélet szerint a fa nagy értéknek számít, de értéke abban áll, hogy készenlétben van és szükség esetén értékesíthető. Az erdőnek annyiban van értéke amennyiben fát biztosít, egyéb érték nem releváns. Hasonló mértékben fontos az állapot/állag megőrzési beállítódás is, ez szintén a változtatás, az innováció ellen hat.

4.2. Kapcsolatkultúra, kapcsolatmenedzsment jellege

A kapcsolatok témakörét a narratívák ismertetése kapcsán már érintettük, itt csak a kapcsolatmenedzsment szemszögéből ismertetjük a közbirtokossági szereplők fontosabb magatartási mintáit. A közbirtokosságok működésével kapcsolatos események és hírek a lokális közösségi tudás részét képezik. Településenként változik annak mértéke, hogy a helyi közösségi tudásban a közbirtokosságnak mekkora hely jut. Ebben a „mindenki mindenkiről mindent tud” típusú társadalmi kontextusban a gyenge kapcsolatok jelenléte nem releváns. Ha erős kapcsolatok ebben a kontextusban megszerveződnek, akkor azok általában nem a hivatali pozíciókhoz vagy feladatokhoz kapcsolódnak, hanem a hivatali pozíciótól független, már korábban létező szociális vagy vérségi kapcsolatokra alapozódnak.

Kifele az erős kapcsolatok száma nagyon kevés, és elsősorban az ügyintézéshez kötődhetnek (személyes, bizalmi kapcsolatok hivatalok munkatársaival). A kifele irányuló gyenge kapcsolatok a közbirtokosság számára nem igazán fontosak, az egyébként a szigetszerű működésből is következnek.

Mivel a közbirtokosságok vagyona, a vagyon értéke, a közbirtokosságok munkája a lokális feletti szinteken is érdeklődést kelt ezért a közbirtokossági vezetők gyakran kapnak megszólítást, felkérést szakmai fórumok, ágazati egyeztetések, közéleti-politikai rendezvények, regionális projekttervek szervezői részéről. Ezekben a helyzetekben a közbirtokosságok képviselőinek magatartását, megnyilatkozásait a bemutatott elképzelésekkel, a tárgyalat témákkal, a hivatalvezetőkkel, a szakértőkkel való formális azonosulás jellemzi. Ez az igenlő formális azonosulás azonban az esetek döntő hányadában csak addig tart, ameddig a találkozási helyzet.

A szigetszerű szerveződésből és működési modellből eredően az oppozíciós jellegű kapcsolatoknak a szerepe meghatározó fontosságú. Ez részben az önmeghatározási folyamat része, részben pedig a többi szereplő érdekének, működési módjának, hivatali feladatainak másságából, illetve a közbirtokosság számára „zavaró” működéséből adódik. Meghatározó szerepe van az oppozíciós kapcsolatokban annak, hogy a közbirtokosság a külső szereplőnek potenciálisan támadó jelleget tulajdonít.

A kifele irányuló reprezentációs gyakorlat visszafogott, alkalmi jellegű.

Ez a kapcsolati kultúra és kapcsolatmenedzselési gyakorlat befele forduló, elzárkózó és védekező jellegű. Külön elemzés tárgyát képezheti, hogy ennek a gyakorlatnak melyek az előnyei és hátrányai, illetve milyen feltételek hatására milyen irányban változik/változhat. Az azonban valószínűnek látszik, hogy a

térségi erdőgazdaság gyakorlatának változtatásával, innovációjával foglalkozó külső szereplőknek a fentiekben fölvázolt kapcsolatcultúra körén belülre kell kerülniük ahhoz, hogy a közbirtokosságok szereplőivel változtatásokról, innovációról érdemi párbeszédet tudjanak folytatni.

4.3. A tulajdonosok magatartási modellje

A közbirtokossági vezetőkkel készített interjúk mindegyikében előtérbe került a tagság meghatározó szerepe. Ez – mint korábban jeleztük – nem csupán és nem is elsősorban a közgyűlési magatartást jelenti, hanem sokkal inkább a permanens közösségi figyelmet, véleményezést, még pontosabban azt, hogy a közbirtokosság és a vezetők tevékenységéből mi és hogyan kerül bele a közösségi tudásba. A tulajdonosi kör magatartása csak részben adódik a jogtulajdonosi státuszából, emellett nagy szerepe van a helyi közösség adott településre jellemző működési modelljének. A következőkben röviden vázoljuk a tulajdonosi kör attitűdjeinek és magatartásának fontosabb jegyeit.

- A közbirtokossághoz való viszonyulásukban meghatározó szerepe van a járadékra való beállítódásnak. Ez megmutatkozik a diskurzusban és a magatartásban egyaránt. A járadék részint anyagi, részint szimbolikus természetű. Az alapvető kérdés az, hogy a közbirtokossági tag mennyi pénzt vagy famennyiséget kap a jogai után, illetve a közbirtokossági státusz milyen mértékben kap szerepet a lokális státusz fenntartásában.
- A beszédmód szintjén két referenciakeret működik, amelyek a viszonyulás konkrét formáit kitermelik. Az egyik azzal a tudással kapcsolatos, hogy „hogyan volt régen”. Ennek többféle alternatívációja lehetséges (1.) a saját közösség preferálása (pl: „nem szabad fát eladni idegennek”), (2.) „a régi modell jó volt, azt kell követni, nem az újítás a fontos”, (3.) a tulajdonosi szerkezet tekintetében a változatlanságra való törekvés van előtérben. A másik referencia keret a szomszéd települések közbirtokosságainak működésével kapcsolatos információkból áll össze, és azzal kapcsolatos, hogy „mennyi juttatást kapunk az ismert szomszéd példákhoz képest”.
- Minden olyan témában amely eltér a megszokott gyakorlattól a beleegyezés megszerzése nehézkes. A vitákat az érvek helyett az utalások, rosszabb esetben a minősítések dominálják. A változtatásokban való beleegyezés a tulajdonosok oldalán az esetek többségében egyfajta kényszerű tudomásulvétel.

- A vezetők munkájának, eredményeinek pozitív értékelésében két tényező lehet meghatározó. Az egyik, ha a változás kézzelfogható jeleit „látják”. Például új gépek beszerzése, székház megépítése. A másik tényező pedig a személyes juttatás értékeléséből adódik (kevés, sok, éppen elég).
- A közbirtokossági vezetők irányába is kialakul az a típusú „perlekedő” magatartás, amely ennek a térségnek a lokális közösségeit (ezen belül hangsúlyosan a férfiakat) sok évtizede jellemzi. A perlekedő magatartás lényege a helyi vezetőkkel való „vitatkozás” kiscsoportos beszélgetési helyzetekben (miközben a szóbanforgó vezető nincsen jelen). Minden helyi leader szerepet betöltő személy (polgármester, lelkész, iskolaigazgató, orvos stb.) célpontja lehet ennek a perlekedő magatartásnak. Lényege a vezetői szerephez kapcsolt értékelés, véleményezés oppozíciókba rendezése. „Jó vezető, de ...”, „Jól dolgozik, de ...”, „Elismerem, de...” típusú érvelések adnak keretet az ilyen típusú beszédalkalmaknak. A pozitív értékelés a domináns (a vezető státuszának elfogadása), de ez nem kerül kifejtésre, a hibák, tévedések sora azonban igen, többnyire érzelmi-hangulati elemekkel terhelt. Ez a perlekedő magatartás egyfajta „nyelvi játék”, amely a beszélő társadalmi státuszának erősítésére irányul, és nem a szóbanforgó vezető státuszának vagy munkájának a megkérdőjelezésére.

A fentiekben felsorolt jellemzők a tulajdonos olyan képét körvonalazzák, amelyet hangsúlyos mindennapi érdeklődés, járadék érdekeltség, alacsony fokú gyakorlati implikálódás, állapotmegőrzési attitűd jellemez. A megválasztott vezetők irányába távolságot tart („Ő van megbízva, az ő dolga, ő tudja...”) A vezetőséggel való együttműködés formális kerete az évi egyszeri vagy kétszeri közgyűlés, ami az együttműködés teljesen formális módja. A perlekedő magatartás révén a „megszólás jogát gyakorolja” szűk, bizalmas körben, ez azonban tartalmi-formai elemei ellenére nem irányul a vezetők ellen.

4.4. Működési modellek: három ideáltípus.

A térségi közbirtokosságokra jellemző egyediség sokféle formájából elemző munkával három működési modell kivonatható. Fontos figyelni arra, hogy egy-egy közbirtokosság működése nem rendelhető hozzá egyik, vagy másik modellhez, ugyanakkor egy-egy közbirtokosság működésében a három modell elemei külön-

böző módon keveredhetnek. A sokféle működésből kivonatolható „elméleti” modellek a következők (a megnevezések munkahipotézis jellegűek):

- **Létfenntartó modell.** Ezt a modellt általában a kis erdőterület jellemzi, nincs saját eszköz, alacsony az osztalék mértéke, a helyi kezdeményezések és programok támogatása kisléptékű vagy hiányzik, a „mi kicsik vagyunk” diskurzusnak van domináns szerepe.
- **Kísérleti menedzsment modell.** A vezetőkre a magasabb fokú szakmai képzettség jellemző (jogász, erdész stb.) ide sorolható az olyan eset is, amikor a vezető magyarországi egyetemen szerzett szakmai képzettséget. Jellemző a nagyobb terület, kismértékben már megjelenik az erdőkultúrához és a környezetvédelemhez kapcsolódó szemléleti váltás igénye. Jelen van a pályázatok iránti nyitottság, a hálózati együttműködésre való hajlandóság. A vezető az ügykezelői szerep felvállalása mellett a menedzseri szereppel is kísérletezik. Az erdész szakmai autoritást esetenként vitatják. Mindezek csak tendenciák, még nem stabilizálódott gyakorlatok.
- **A zárt modell** (lock-in). Ezt az ideáltípust a nagyobb méretű erdőtulajdon, jobb eszközellátottság jellemzi. Nagyobb a tagoknak juttatott járadék, a tagság általában elégedett. A közbirtokosság többnyire a sajátnak érzett/tudott témákkal foglalkozik, kevés a változtatás. Ha egy területen változtatnak, akkor olyan fejlesztési tervet választanak, amelyet saját erőforrásból ki tudnak vitelezni, amelyhez nem kell partner. Az erdész szakmai autoritás elfogadása a jellemző.

A térségi közbirtokosságok működésében a kísérleti menedzsment modell csak kismértékben, kevés közbirtokosság működésében jelenik meg. A zárt modell és a létfenntartó modell esetenként változó keveréke jellemzi a legtöbb közbirtokosságot.

A különböző szakmai szereplők körében (erdészek, fejlesztő szakemberek, média, környezetvédők, politikusok/döntéshozók) megfogalmazódnak másfajta működési modellek, azonban ezek kevés átfedést mutatnak a közbirtokosságok mai valóságos működési modelljeivel, ezért ezeket egyelőre csupán elvárásként, vágyképként vagy érdekérvényesítési kísérletként kezelhetjük.

Összegzésképpen azt emelhetjük ki, hogy a közbirtokosság, a térségi erdőgazdaság legfontosabb szereplője sokféle, a helyi adottságokból adódó egyedi formában jelenik meg, ugyanakkor az egyediségek halmaza mögött egész sor közös jellemzőt találhatunk. Az elemzési és a fejlesztéspolitikai megközelítés számára egyaránt fontos mindkét dimenzió, az egyediség alapos ismerete és az azonosságok számbavétele.

A térségi léptékű fejlesztéspolitikai gondolkodás természetesen a közös vonásokra helyezi a hangsúlyt. Ezek egyfajta „legnagyobb közös nevezőt” alkotnak, amelyhez képest természetesen minden egyes közbirtokosság komplexebb, gazdagabb, egyedibb. Elemző munkánk alapján az alábbi közös vonásokat emeljük ki (a felsorolás nem tekinthető értékelési sorrendnek)

- A közbirtokosságok működésében a tagság autoritásának magas foka
- Járadék elv központi szerepe
- A helyi közösség támogatására irányuló szerepvállalás
- A közgyűlési részvétel visszafogott mértéke
- Az alaptevékenység (erdőgazdálkodás a tagság igényeinek kielégítése érdekében) prioritása a komplementer tevékenységekhez, a hálózati szerveződéshez, az innovációs kezdeményezésekhez képest.
- Távlati célként fölmerül a teljes körű tevékenység megszervezése (kitermelés, értékesítés megoldása saját hatáskörben, saját eszközökkel)
- Lokalitas centrikusság tevékenységben, tervezésben, értékelésben egyaránt
- Az erdészeti szakmai kompetenciák tudomásul vétele
- A „pontoszerű” (szigetszerű) működés dominanciája
- Általános és erős bürokrácia ellenesség, központosítás ellenesség
- Szemléleti konszenzus az erdővagyon értelmezésében. Ennek jellegzetes példái az következők: Az erdő nem tőke, hanem beosztással értékesíthető (eladható) vagyonhalmaz. Újratermelés csak az abban értelemben, hogy erdő termelje újra magát, nem a tulajdonos termeli újra a tőkét. Gazdálkodás helyett csak értékesítés. Nem az én munkám termel (beruházás), hanem a természet (nekem), ezt én adhatom el. Értékmenedzsment helyett csak vagyoneladás (tradicionális modell). Az erdő nem érték, hanem áru.

5. Tovább lépés?

Gyakran és többféle módon megfogalmazódott már az az igény, hogy a térségi erdőgazdaság sok pontszerű szereplőjét hasznos lenne egységes szervezeti keretbe tömöríteni, a sokféle egyedi tevékenységet egységes stratégia és működési modell mentén össze kellene hangolni. Az elképzelés mögött az áll, hogy az egységbe szervezett, egységesen kezelt, képviselt térségi erdővagyon jóval nagyobb gazdasági potenciált és fejlesztési lehetőséget kínálna. Az egységesen szervezett, vezetett és képviselt térségi erdőgazdaság jobban szolgálná a térség egészének fejlődését mint a külön-külön működő szereplők halmaza. Ez az elképzelés top-down típusú koncepció, elsősorban szakértők, közéleti-politikai szereplők fogalmazzák meg, és elsősorban a térségi közbirtokosságok és a hozzájuk kapcsolódó magánerdészetek egységes keretbe foglalásáról szól. Olyan egységes szervezeti és működési keret kialakításáról, amely a továbbiak során kitermeli a maga saját gazdasági, szakmai és egyéb szereplőit. Egy ilyen igény vagy elvárás (nevezzük jövő vízióknak) mérlegelése nem szakmai kérdés azon egyszerű oknál fogva, hogy egyelőre nem került sor ennek az elképzelésnek a projektszerű végig gondolására és szakmai kidolgozására.

Azzal a kérdéskörrel viszont célszerű foglalkozni, hogy a térségi erdőgazdaság jelenlegi adottságai és működési módja alapján – a helyzetkép ismeretében – körvonalazhatók-e olyan továbblépési lehetőségek, amelyek hosszabb távon a térségi integrálódás, vagy akár a fentiekben jelzett vízió irányába mutatnak. Óvatosságra inthet, hogy az eddigi, a lokalitásnál nagyobb szerveződési formák (uniók, APAPET, közös gazdasági társaság) létrejötte nem bottom-up folyamat volt, hanem külső kényszerre adott reakció. Nem véletlen, hogy mind a mai napig ezek az átfogóbb szervezeti formák a közbirtokosságok szemszögéből inkább csak tudomásul vett és nem beélt szervezeti keretek. Ez arra utalhat, hogy a közbirtokosságok egyedi működési modelljeiben jelenleg kevés olyan összetevő van, amely integrációs keretek létrehozását szorgalmazza vagy támogatja, a külső szereplők által létrehozott keretek pedig – az eddigi térségi tapasztalat szerint – többnyire távolságtartást, kivárást hívnak elő a közbirtokosságok oldalán.

Az eddig elvégzett elemzéseink eredményei alapján azt az álláspontot fogalmazhatjuk meg, hogy a tényleges együttműködésre, valós szervezeti integrációra alapozó továbblépés reális keretei jelen helyzetben az uniók lehetnek. A

közbirtokosságok jelenlegi működési modelljeit tekintve azonban egyelőre ez is csak elvi lehetőség. Valós szerveződési folyamattá abban az esetben válhat, ha az unió új tartalmakat hoz be a szerkezetbe, olyan tartalmakat (folyamatszerűen működtethető tevékenységeket), amelyeket az egyes közbirtokosságok is fontosnak tartanak és föl vállalnak, de saját hatáskörben nem tudják kivitelezni, ugyanakkor amelyekkel legalább részben tudnak azonosulni, amelyekben látják és hasznosnak ítélik saját rész-szerepüket. Az a lépés, hogy a közbirtokosságok saját lokális szerepük körén túllépjenek – a jelenlegi helyi működési modellek mellett – nem könnyen kivitelezhető változtatás. Arra van már sikeres példa, hogy térségi programhoz az egyes közbirtokosságok pénzzel hozzájáruljanak, és arra is hogy közösen beruházzanak térségi gazdaságfejlesztési programba (szövetkezet létrehozása). Ezek fontos lépések, egyszeri-eseti hozzájárulások, amelyek mögött a szervezők hosszas meggyőző munkája áll. Ezek a helyi közösségeken és a megszokott helyi működési modelleken túlmutató programok abból állnak, hogy a benne résztvevő közbirtokosságok a rábeszélések, a meggyőző érvelések hatására lemondanak saját erőforrásaik, jövedelmeik egy kis részéről, azt beteszik egy közös programba, rábízják a közös program vezetőire. Ez azonban még nem tényleges szervezeti-funkcionális összekapcsolódás, még nem arról szól, hogy az egyes közbirtokosságok a közös programot beillesztenék saját működésük, érdekeik, értékviláguk, értékelési modelljük rendjébe. A lokalitáson túlmutató közös programoknak ez a formája egyelőre inkább azzal a helyi támogatási gyakorlattal hozható párhuzamba, amelynek révén a közbirtokosságok helyi művelődési, szociális, infrastrukturális, sport és egyéb programokat „támogatnak”, csak a szerepvállalás mértéke ebben az esetben nagyobb. A gazdálkodási célú együttműködések modellje is hasonló, ezekben is azt tapasztaljuk, hogy az együttműködési keretben való részvétel egy-egy jól meghatározott gyakorlati feladat megoldására irányul, és ez az együttműködési forma az egyeztetések rendjén, illetve a vállalt hozzájárulások vállalásán túl nem kerül funkcionális kapcsolatba a lokális szervezetek működési rendjével. A lokális léptéken túlmutató kezdeményezések fontosságát mindenképpen érdemes hangsúlyozni, mert jelen időszakban ezek a kezdeményezések hordozzák a szervezeti jellegű együttműködés terén a tartalmi-formai innovációt. Olyan bottom-up típusú szervezeti vagy tartalmi jellegű integrációs folyamatokról azonban egyelőre nem beszélhetünk, amelyek a helyi közbirtokosságok működési modelljeinek elemeire alapozódnának.

Azzal mindenképpen érdemes számolni, hogy az integrációs folyamatokat a következő időszakban a külső tényezők tovább fogják ösztönözni. Egyre több

olyan helyzet (kihívás, lehetőség) adódik és adódhat, amelynek megoldásához a lokális struktúrák tényleges együttműködésére van/lesz szükség. Gyarapodik azon térségi szakemberek, helyi vezetők száma is, akiket az együttműködés módozatai foglalkoztatnak, illetve olyan elképzeléseket dolgoznak ki, amelyek csak együttműködés formájában lehetnek kivitelezhetőek. A szervezeti, funkcionális együttműködések, a tényleges szervezeti integráció kulcsa azonban a lokális szervezetek működési modelljében van. Amint korábban jeleztük, ezekben a lokális működési gyakorlatokban jelenleg kevés olyan elem van (cél, érdek, terv, érték, működési mód stb.) amely a közbirtokosság optikájából nézve lokalitáson túlmutató kooperációt igényel. Az alapvető kérdés ebben a helyzetben az, hogy módosulhat-e, módosítható-e a lokális szervezetek működési rendje? Bevihető-e a lokális szervezetek működésébe olyan elemek, amelyeket a lokális szervezet képes beilleszteni a saját működési rendjébe, és amelyek lokalitáson túlmutató együttműködési igényt generálnak? Jelenlegi elemzési eredményeink arra engednek következtetni, hogy a lokális léptékű innovációs folyamatok megjelenése lehet a kiinduló feltétel ahhoz, hogy az eseti vagy formális együttműködési programokon túlmutató integráció – legyen az bármilyen kis léptékű – feltételei megteremtődjenek. A tényleges változást illetően nem az a kérdés, hogy az egymás közelében működő vagy az egy unióhoz tartozó közbirtokosságok megállapodnak-e mondjuk egy közös erdeigymölcs feldolgozó kialakításában, egy erdei iskolai program finanszírozásában, egy szakmai rendezvény vagy képzési program megszervezésében, hanem az, hogy lokális léptékben milyen mértékben azonosulnak ezekkel a közös programokkal, milyen mértékben fogja részét képezni a szóbanforgó közös program a helyi szervezet céljainak, értékrendjének, érdekeinek, terveinek, közösségi léptékben támogatott működési modelljének. Az ilyen jellegű lokális innováció lehetőségét ma minden térségi szereplő kételkedve fogadja vagy egyenesen kizárja, arra hivatkozva, hogy minden ilyen lépéshez helyi közgyűlési támogatás szükséges, és az erdőtulajdonosok helyi csoportjait ilyesmirel egyelőre meggyőzni nagyon nehéz, vagy pedig nem is lehet.

Köztudomású azonban, hogy az innovációk nem széleskörű társadalmi támogatással indulnak. Hasznos szakmai érvet kínál erre Everett Rogers széles körben ismert és gyakran hivatkozott innováció terjedési (diffúziós) modellje (Rogers 1983), illetve a regionális innováció témaköréhez kapcsolódó szakmai megközelítések (Doloreux 2002, Cooke et al. 2004 Porter 1998, a magyar nyelvű szakirodalomból Reschnitzer 2008, Csizmadia 2009). A helyzetkép alapos ismeretében (és

ehhez több részterületen szükség van még feltáró munkára) olyan szakmai, szervezési és támogatási munkára van szükség, amely az innovációterjedési modellben jelzett első szereplőcsoportok (újítók, korai adaptálók) megjelenésére, fokozatos térnyerésére lehetőséget teremt. Az innovációt elsőként hordozó „újítók”, „korai adaptálók” megjelölés nem csupán személyekre vonatkozhat, hanem eseményekre, programokra, szervezeti formákra, sőt, ami a jelenlegi térségi helyzetben legfontosabbnak mutatkozik, az innovációhoz direkt vagy indirekt módon kapcsolható tematizációs tevékenységre is. Elvben a kezdeményezési lehetőségek sokfélék lehetnek, csak példaként említünk ezek közül néhányat, hangsúlyosan jelezve, hogy ezeknek az innovációt generáló vagy innovációs folyamatokat támogató megoldásoknak a helyi közbirtokosságok működési modelljébe való bármilyen kismértékű bevitele szakmai előkészítést, munkát és időráfordítást igényel.

- Az olyan helyi szereplők számának növelése, illetve helyi pozíciójának erősítése, akik új elemekkel bővítik vagy bővíteni szeretnék a lokális szervezetek működési modelljét.
- Az erdőgazdasággal kapcsolatos szemléletváltás indirekt módozatainak alkalmazása (jellegzetes példa az iskolák bevonása vagy a közügymenedzsment sokféle technikájának hasznosítása)
- Innovációt támogató tudástranszfer folyamatok tervezése, menedzselése
- Innovációt támogató tematizációs gyakorlatok tervezése és működtetése
- Az innovációs munkát tervező és menedzselő szervezeti struktúra (innovációs bázis) kialakítása

A lokális innovációk kezdeményezésének és menedzselésének optimális keretei a jelenlegi helyzetben az uniók lehetnek. A teljes székelyföldi térségre kiterjedő integrációs kezdeményezések esetében (képviselési keret, aktuális gazdasági rész problémák kezelése, információs rendszer kialakítása és mások) természetesen kialakíthatók eseti vagy formális jellegű programok formájában, ezek a maguk során hasznosak és eredményesek is lehetnek, a jelen helyzetben azonban nem adottak a feltételek ahhoz, hogy az ilyen átfogó programok a lokális szervezetek működési modelljébe szervesen integrálódjanak. Ilyen integrációs folyamatra a két alacsonyabb szervezeti szint, az uniók és azokhoz tartozó erdőgazdasági szereplők (első-sorban a helyi közbirtokosságok) viszonyában van elvi lehetőség.

Szakirodalom

Bárth János 2010

Székely közbirtokosságok a 20. század első felében. *Acta Acad. Agriensis, Sectio Historiae* XXXVIII. 51–63

B. Garda Dezső 2000

A Közbirtokosság rövid története. In: B.Garda D., Birtalan Á., Ráduly R.K., Tamás S. (szerk.) Tájékoztató és gyakorlati útmutató a 2000/1. Számú „A mezőgazdasági földterületek és erdők tulajdonjogának visszaállításáról szóló törvény” alkalmazására. T3 Info Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 8-16.

Biró Albin 2017

Szemelvények a Csíki Magánjavak történetéből. In: Biró Z.Z. (szerk.) Csíki Magánjavak. Hagyomány és küldetés. Státus Kiadó, Csíkszereda, 19-127.

Biró Z. Zoltán (szerk) 2017

Csíki Magjavak. Hagyomány és küldetés. Státus Kiadó, Csíkszereda,

Bors Réka 2003

A közbirtokosságok szerepe és fejlesztésük lehetőségei Székelyföldön. *Gazdálkodás* XLVII.3. 41-45.

Braczyk, Hans-Joachim, Cooke, Philip, Heidenreich, Martin (eds.) 2004

Regional Innovation Systems. The Role of Governance in a Globalized World. 2nd edition. Routledge, London –New York.

Csizmadia Zoltán 2009

Együttműködés és újítóképesség -Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai. Napvilág Kiadó, Budapest.

Doloreux, David 2002

What we should know about regional systems of innovation. *Technology in Society*, 24, 3, 243–263. O

Garda Dezső 1998

A falutörvényről a közbirtokosságig. Gyergyóújfalu monográfiája. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Garda Dezső 2002

A székely közbirtokosság I–II. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Horváth Gyula 2003 (szerk)

Székelyföld. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

Kádár Zsombor 1993

Székelyföldi erdészet- és faipartörténeti jegyzetek. *Erdészettörténeti Közlemények XI.*

Az erdőgazdálkodás minden területét érintő forrásgyűjtemény és adattár

Kádár Zsombor 1994

A Székelyföld erdészettörténete. *Erdészettörténeti Közlemények XIV.*

Kádár Zsombor 1999

Székelyföldi erdészeti arcképcsarnok. Erdészettörténeti Közlemények XXXIX.

Kádár Zsombor, Pál Antal Sándor 2002

A székelyföldi erdészet és faipar. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja 2018

Erdő a közösségért, közösség az erdőért. Erdővagyon a Székelyföldön: Helyzetelemzési anyag. Kézirat.

Kocsis Lajos 2006

A Csíki Magánjavak története (1869-1923), Csíkszereda Kiadóhivatal, Csíkszereda.

Ledeneva, Alena 2018 (ed.)

The Global Encyclopaedia of Informality. London, UCL Press

Oroszi Sándor 1995

Emlékezés a székely közösségek erdőire. *Erdészettörténeti Közlemények XVII.* (nagyon gazdag szakbibliográfia)

Oroszi Sándor 2006

Egyházi és iskolai erdők Erdélyben. *Erdészettörténeti Közlemények LXIX.*

Oroszi Sándor 2004

Az erdélyi közösségi erdők története. *Erdészettörténeti Közlemények*, LXVI.

Porter, Michael E. 1998

Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*, 11–12, 77–90.

Rechnitzer János 2008

A regionális fejlődés erőforrásainak átrendeződése, új súlypont: a tudás. In Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. JATEPress, Szeged, 13–25.

Rogers, Everett M. 1983

Diffusion of Innovations. 3. kiadás. The Free Press, New York.